

ยุคที่สอง ยุคชาตินิยมและรัฐนิยม สงครามและสันติภาพ เผด็จการและเสรีนิยม

ด้วยการเผยแพร่และรณรงค์เกี่ยวกับความคิดและนโยบายชาตินิยมอย่างจริงจังของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ทำให้ประชาชนทั่วไปต่างมีจิตใจรักชาติ และปฏิบัติตามนโยบายชาตินิยมและประกาศรัฐนิยมฉบับต่างๆ ของรัฐบาลอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อรัฐบาลเริ่มดำเนินการร้องเรียกดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่สูญเสียไปเมื่อคราว ร.ศ 112 คืนจากฝรั่งเศส ความรักชาติและกระแสชาตินิยมในหมู่ประชาชนก็ยิ่งทวีขึ้น ประชาชนต่างให้การสนับสนุนรัฐบาลอย่างเต็มที่ในเรื่องการเรียกร้องดินแดนคืน นับตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2483 รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทาบทามรัฐบาลไทยในการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ตอบรับไปว่ายินดีที่จะทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส และได้มีการลงนามกันในเดือนมิถุนายนนั่นเอง โดยมีเงื่อนไขว่าไทยและฝรั่งเศสจะมีการปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างกัน ทางด้านชายแดนอินโดจีนให้ถูกต้องเป็นธรรมเสียก่อน ซึ่งฝรั่งเศสก็ยอมรับจะให้มีการเจรจา แต่ก็โยกโย้ไม่ยอมส่งคณะผู้แทนของฝ่ายตนมาทำการเจรจาโดยง่ายว่าให้ฝ่ายไทยให้สัตยาบันในสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันก่อน

การดำเนินการทางการทูตได้ยืดเยื้อมาจนถึงเดือนกันยายนปี 2483 ฝรั่งเศสได้ใช้เล่ห์เหลี่ยมทางการทูตแจ้งแก่สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศสว่า ขอให้สนธิสัญญาไม่รุกรานระหว่างกันมีผลบังคับใช้โดยมิต้องมีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันระหว่างสองประเทศ ซึ่งรัฐบาลไทยพิจารณาแล้วเห็นเป็นข้อเสียเปรียบของฝ่ายไทย จึงยื่นข้อเรียกร้องเป็นคำขาดแก่ฝรั่งเศสว่า ขอให้ฝรั่งเศสตกลงในข้อเรียกร้องของไทยก่อนคือ ปรับปรุงเขตแดนไทยกับฝรั่งเศสทางด้านอินโดจีนให้ถูกต้องเป็นธรรมตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยให้ถือเอาร่องน้ำลึกของลำน้ำโขงจากเหนือมาใต้จนตลอดดินแดนกัมพูชาเป็นเส้นกั้นอาณาเขต และฝรั่งเศสจะต้องให้คำรับรองว่าก่อนที่อินโดจีนจะหลุดพ้นไปจากการปกครองของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจะคืนดินแดนของไทยที่ฝรั่งเศสบีบบังคับเอาไปจากไทยคืนกลับมาให้ไทยเสียก่อน ซึ่งในขณะนั้นเสียงเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสดังออกมาจากปากประชาชนไทยทุกคน แต่ต่อมาฝรั่งเศสก็ตอบปฏิเสธข้อเรียกร้องของไทยอย่างแข็งกร้าว ในพระนครประชาชนทั่วไป นิสิต นักศึกษา นักเขียน ข้าราชการ ทั้งที่อยู่ในพระนครและจังหวัดใกล้เคียงต่างเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสแทบไม่เว้นแต่ละสัปดาห์ ตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นมา ทั่วประเทศมีแต่เสียงเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ประชาชนทุกคนต่างเห็นพ้องต้องกันว่าไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตามต้องทำให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนแก่ไทยให้ได้ แม้จะต้องทำสงครามก็ตาม ในขณะเดียวกันสถานการณ์ทางชายแดนด้านอินโดจีนก็ทวีความตึงเครียดยิ่งขึ้น ฝรั่งเศสได้แสดงความไม่ปรารถนาที่จะทำความตกลงกับไทยโดยสันติวิธี อีกทั้งยังบอกปิดข้อเสนอเรื่องการปักปันเขตแดนของไทยและไม่ยอมส่งผู้แทนเข้ามาเป็นกรรมการพิจารณาในเรื่องนี้ รวมทั้งยังทำการรบกวนชายแดนไทยโดยการส่งทหารรุกล้ำชายแดนเข้ามาและยังส่งเครื่องบินล่องล้ำเข้ามาในเขตน่านฟ้าไทยอยู่เนืองๆ ซึ่งเป็นการแสดงความทำหยาบและไม่เคารพต่ออธิปไตยของไทย นอกจากนั้นไทยกับฝรั่งเศสยังมีการโต้ตอบกันทาง

วิหุกกระจายเสียงอยู่ตลอดเวลา ไทยเริ่มส่งกระจายเสียงเป็นภาษาเขมร และต่อมาจึงกระจายเสียงเป็นภาษาญวนด้วย เพื่อแจ้งข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่างๆ ตลอดจนปลุกจิตสำนึกชาวเขมรและชาวญวนให้ร่วมมือกับไทยต่อต้านฝรั่งเศสด้วย¹⁵

ดูเหมือนว่าการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสนั้นจะไม่มีทางเลือกอื่นใดอีกแล้วนอกจากการใช้กำลังทหาร แม้ว่ารัฐบาลไทยจะพยายามหลีกเลี่ยงมาโดยตลอดก็ตาม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึง “เตรียมการรบ” โดยการตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีอำนาจสิทธิขาดบังคับบัญชาทั้ง 3 เหล่าทัพ และแต่งตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พล.ต. หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแม่ทัพบก, พล.ร.ต. หลวงสินธุสงครามชัย เป็นแม่ทัพเรือ และ น.อ. หลวงอรรถเทวเดช เป็นแม่ทัพอากาศ และต่อมา ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ พล.ต. พระยาพหลพลพยุหเสนา อดีตผู้บัญชาการทหารบก เป็นที่ปรึกษาการทหารสูงสุด และให้ พ.อ. หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกตำแหน่งหนึ่ง¹⁶

ทางด้านประชาชนทั่วไปนั้น ประชาชนและนิสิตนักศึกษาในกรุงเทพฯ และบริเวณหลายหมื่นคนได้ไปประชุมกันที่ท้องสนามหลวงและกล่าวคำปฏิญาณยอมสละชีวิตเพื่อชาติต่อองค์พระแก้วมรกต ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเคลื่อนขบวนต่อไปยังทำเนียบนายกรัฐมนตรี เพื่อเสนอประมุขชาติให้รัฐบาลใช้กำลังทหารชิงดินแดนคืนมา การเดินขบวนสนับสนุนให้รัฐบาลเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

การตัดสินใจใช้กำลังทหารเพื่อให้ได้ดินแดนในลาวและเขมรคืนมา ตามที่รัฐบาลได้ประกาศว่าจะต้องทำให้สำเร็จโดยไม่ยอมถอยหลังนั้น ไม่ได้เกิดจากกระแสเรียกร้องและการสนับสนุนจากประชาชนหรือความมั่นใจว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับแสนยานุภาพของกองทัพไทยและประสิทธิภาพในการรบของเหล่าทัพต่างๆ อีกด้วย แม้ว่าไทยจะได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกองทัพไทยให้ทันสมัยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และได้พัฒนามาโดยตลอดก็ตาม แต่กองทัพสมัยใหม่ของไทยก็ยังไม่เคยทำการรบในสมรภูมิที่แท้จริงเลยแม้แต่ครั้งเดียว จุดอ่อนสำคัญของกองทัพไทยในขณะนั้นก็คือการขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติการรบจริง และนี่อาจเป็นคำอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดฝรั่งเศสจึงไม่สนใจข้อเรียกร้องของรัฐบาลไทย แต่กลับแสดงการคุกคามทางด้านชายแดนเป็นการดูหมิ่นและท้าทายแทน¹⁷

อย่างไรก็ตาม กองทัพไทยในปลายปี 2483 ก็มีเชื้อเพลิงที่ได้รับการสร้างสมแสนยานุภาพเตรียมพร้อมอยู่ก่อน เนื่องจากฝ่ายไทยได้คาดหมายว่าฝรั่งเศสที่คิดว่าตัวเองเป็นมหาอำนาจคงไม่ยอมคืนดินแดนให้แก่โดยดี จึงได้มีการเตรียมพร้อมอย่างเงียบๆ มาตั้งแต่เดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นเดือนที่เริ่ม

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 297.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 297-299.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 300.

ดื่ น ก ร ร เ ร ย ก ร็ อ ง

ดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ดังนั้นเมื่อฝรั่งเศสทำการคุกคามรุกรานทางชายแดนละเมิดอธิปไตยของประเทศ กองทัพอากาศไทยจึงตอบโต้กลับไป โดยเริ่มจากเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสละเมิดน่านฟ้าไทยในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2483 เครื่องบินตรวจการณ์ของฝรั่งเศสรุกรานน่านฟ้าไทยเข้ามาทางทิศใต้ของนครพนม และได้ทิ้งระเบิดลงในเขตไทย 3 ลูก กองบินน้อยที่จังหวัดอุดรธานี จึงส่งเครื่องบินขึ้นไปทำการต่อสู้ เย็นวันเดียวกัน เครื่องบินไทยได้รับคำสั่งให้ไปทิ้งระเบิดที่ทำแซกฝั่งลาวเพื่อตอบโต้การบุกรุกของฝรั่งเศส

วันแรกของเดือนธันวาคม เรือรบฝรั่งเศสได้ส่งกำลังทหารขึ้นบกที่บริเวณบ้านอบยาม จังหวัดตราด ผูกบินจันทบุรีได้รับคำสั่งให้ส่งเครื่องบินขับไล่ไปโจมตีสกัดกั้นการยกพลขึ้นบกของฝรั่งเศส และได้สั่งการให้เครื่องบินขับไล่ตามไปทิ้งระเบิดใส่เรือรบฝรั่งเศส จนกระทั่งเรือรบฝรั่งเศสบอบช้ำล่าถอยออกไปและตอนเช้าวันเดียวกันนั้นเครื่องบินขับไล่ของฝรั่งเศสได้รุกรานเขตแดนไทยทางด้านจังหวัดนครพนม จึงเกิดการปะทะกับเครื่องบินรบฝ่ายไทยที่ขึ้นไปสกัดกั้น

กองทัพอากาศได้นำเครื่องบินไปทิ้งระเบิดที่ตั้งทางทหารที่นครเวียงจันทน์ และทางฝรั่งเศสได้ตอบโต้โดยส่งเครื่องบินมาโจมตีทิ้งระเบิดที่นครพนมและทางฝั่งท่าแขก ประเทศลาว และยังได้ระดมยิงปืนใหญ่เข้าใส่ฝั่งไทยอีกด้วย เครื่องบินฝรั่งเศสได้ล่องลำเข้ามาเหนือนครพนม ไทยจึงส่งเครื่องบินขึ้นต่อสู้กลางอากาศ หลังจากนั้นเครื่องบินฝรั่งเศสได้เข้ามาโจมตีนครพนมอีกวาระหนึ่ง ดังนั้น เพื่อเป็นการตอบโต้การรุกรานของฝรั่งเศส กองทัพอากาศได้ส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดที่ตั้งปืนใหญ่ของฝรั่งเศสที่สุวรรณเขต และทิ้งระเบิดทำลายสนามบินและเครื่องบินที่สนามบินบ้านธาตุ รวมทั้งได้โจมตีที่ตั้งทางทหารที่บ้านนาแพะ โดยฝ่ายไทยไม่มีการสูญเสียแต่อย่างใด

เครื่องบินฝรั่งเศสได้เข้ามาทิ้งระเบิดที่อุดรธานี ทำให้ราษฎรเสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก กองทัพอากาศจึงส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดที่เวียงจันทน์เป็นการตอบโต้ เครื่องบินฝรั่งเศสได้มาทิ้งระเบิดสนามบินอุบล จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดนครพนม ฝ่ายไทยได้ใช้ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานยิงสกัดกั้น ทำให้เครื่องบินฝรั่งเศสตกในป่าเขตเมืองท่าแขก ในวันรุ่งขึ้นไทยตอบโต้ด้วยการบินไปทิ้งระเบิดที่เวียงจันทน์ ท่าแขก และสุวรรณเขต ฯลฯ สร้างความเสียหายให้แก่จุดยุทธศาสตร์ของข้าศึกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะที่สุวรรณเขต

ตลอดเดือนธันวาคม 2483 ฝรั่งเศสส่งเครื่องบินล่องลำน่านฟ้าไทยเข้ามาโจมตีและทิ้งระเบิดในจังหวัดต่างๆ ตามแนวชายแดนด้านอีสาน สร้างความเสียหายและความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก กองทัพอากาศจึงได้ดำเนินการต่อสู้ป้องกันและตอบโต้เช่นเดียวกัน จนกระทั่งวันที่ 4 มกราคม 2484 เครื่องบินฝรั่งเศสได้เข้ามาทิ้งระเบิดที่อำเภอเขมราฐและกิ่งอำเภอนามน จังหวัดอุบลราชธานี ไทยจึงส่งเครื่องบินไปทำลายสนามบินฝรั่งเศสที่หนองสะพังและทิ้งระเบิดโรงทหารกับคลังน้ำมัน

วันรุ่งขึ้นกองทัพไทยได้เปิดฉากการรุกเข้าไปอินโดจีน โดยส่งทหารราบข้ามแม่น้ำโขงบุกด่านปอยเปต จนสามารถแย่งที่มั่นในส่วนหน้าได้ ทำให้ฝรั่งเศสต้องถอยร่นลงไป

หลังจาก “วันรบใหญ่” 5 มกราคม ผ่านพ้นไป จากนั้นรัฐบาลไทยได้ประกาศกฎอัยการศึก¹⁸ ใน 24 จังหวัดชายแดนด้านอินโดจีน และในวันที่ 7 มกราคม 2484 ประเทศไทยได้ประกาศสถานะสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการ

กองทัพอากาศไทยได้โจมตีทิ้งระเบิดพระตะบองและเสียมราฐอีกครั้งหนึ่ง ฝรั่งเศสจึงส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่อำเภออุษันท์และอำเภอเมืองจังหวัดศรีสะเกษเป็นการโต้ตอบ นอกจากนี้ในคืนต่อมาฝรั่งเศสยังได้ส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดใหญ่ 3 ลำ เข้ามาทิ้งระเบิดที่อุบลราชธานี, ศรีสะเกษ และนครราชสีมา โดยลำหนึ่งได้มุ่งลงมากรุงเทพฯ แต่ทางไทยสกัดไว้ได้ โดยเครื่องบินฝรั่งเศสลำนั้นตกลงที่สี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

ทางด้านสถานการณ์การรบบนภาคพื้นดิน กองทัพพม่าได้รุกคืบหน้าเข้าไปในกัมพูชาตามถนนสายศรีโสภณ ด้านกองทัพอีสานกองพลสุรินทร์เข้าตีข้าศึกที่ป้อมลำโรงและสามารถยึดป้อมได้ภายในสามวัน ทางกองพลอุบลก็เข้าโจมตีนครจำปาศักดิ์จนยึดป้อมบ้านคูได้สำเร็จ และกองพลอุดรทำการตรึงข้าศึกและยิงรบกวานที่เวียงจันทน์, ท่าแขก และสุวรรณเขต ต่อมา กองทัพพม่าได้ประสบกับการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ เมื่อกองพันทหารราบที่ตรึงกำลังอยู่ที่พะเนียด อยู่ห่างจากชายแดนไทยด้านอรัญประเทศลึกเข้าไปในเขตแดนของกัมพูชา ถูกข้าศึกโจมตีทำให้ทหารไทยเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก วันต่อมากองทัพอากาศจึงส่งโจมตีสนามบินนครวัตเป็นการตอบโต้ ในวันที่ 12 มกราคม 2484 เครื่องบินฝรั่งเศสได้มาทิ้งระเบิดที่นครพนม กองทัพอากาศไทยได้ตอบโต้โดยไปทิ้งระเบิดที่สุวรรณเขต, เสียมราฐ, มงคลบุรี ฯลฯ วันที่ 24 มกราคม กองทัพอากาศไทยได้ส่งฝูงบินใหญ่เข้าโจมตีเป้าหมายทางทหารตามเมืองต่างๆ รอบทะเลสาบเขมร (อ้างอิงจาก : วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสงครามไทยกับฝรั่งเศส พ.ล. นิก. กิมหงวนของ ป.อินทรปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

¹⁸ การประกาศกฎอัยการศึกเป็นมาตรการที่ให้อำนาจแก่ฝ่ายทหารในการรักษาเอกราชความปลอดภัยแห่งราชอาณาจักรและความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เพื่อฝ่ายทหารจะได้ดำเนินการได้อย่างเฉียบขาดรวดเร็ว รวมทั้งอำนาจทางการศาลและควบคุมด้วย การประกาศใช้กฎอัยการศึกสามารถกระทำได้ใน 3 กรณี คือ 1) เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมืองจากภัยซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักร เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะประกาศพระบรมราชโองการใช้กฎอัยการศึกทุกมาตราหรือบางมาตรา ตลอดจนการบังคับใช้ในส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดในราชอาณาจักร 2) เมื่อมีสงคราม 3) เมื่อมีการจลาจลเกิดขึ้น การประกาศกฎอัยการศึกในกรณีที่ 2 และ 3 นั้น ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกมีอำนาจประกาศใช้เฉพาะในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทหารนั้น และต้องรีบรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุด ในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจเหนือฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่หากนอกเขตใช้กฎอัยการศึกหรือไม่เรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ฝ่ายทหารจะไม่มีอำนาจเหนือฝ่ายพลเรือน

ดร.วิจิตวงศ์ ได้สรุปเหตุการณ์กรณีพิพาทอินโดจีนไว้ในวิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาษุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต ดังต่อไปนี้

1. แม้ว่าไทยซึ่งเป็นฝ่ายเรียกร้องดินแดนคืน ได้กล่าวว่าหากการเจรจาไม่เป็นผล ก็อาจจะต้องมีการใช้กำลังทหาร แต่รัฐบาลไทยไม่ปรารถนาที่จะรบกับฝรั่งเศส และได้พยายามใช้การเจรจามาโดยตลอดไทยไม่เคยปฏิบัติกรใดๆ ที่อาจถือได้ว่าเป็นการรุกรานแต่เมื่อฝรั่งเศสแสดงท่าทีคุกคามต่ออธิปไตยของประเทศไทยจึงต้องตอบโต้

2. การสู้รบในกรณีพิพาทกับอินโดจีนของฝรั่งเศสถือว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่วันที่ 28 พฤศจิกายน 2483 และได้ยุติลงเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2484 รวมเวลา 2 เดือนเต็ม

3. การสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเริ่มด้วยการต่อสู้กันทางอากาศซึ่งได้ดำเนินไปจนกระทั่งวันที่ 5 มกราคม 2484 จากนั้นจึงเป็นการทำสงครามทางภาคพื้นดินเมื่อกองทัพอากาศไทยรุกเข้าไปในอินโดจีน และมีการต่อสู้รบทางทะเลซึ่งเรียกกันว่า “ยุทธนาวีที่เกาะช้าง” เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2484

4. ช่วงเวลา 2 เดือนของสงครามอินโดจีน ฝ่ายไทยต้องประสบกับการสูญเสีย ดังนี้

เสียชีวิต ทหารบก 94 นาย, ทหารเรือ 41 นาย, ทหารอากาศ 13 นาย และตำรวจสนาม 12 นาย รวมผู้สละชีพเพื่อชาติ 160 นาย (ชื่อของผู้เสียชีวิตได้รับการจารึกไว้ที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ)

บาดเจ็บถึงทุพพลภาพ ทหารบก 7 นาย, ทหารเรือ 8 นาย และทหารอากาศ 1 นาย รวม 16 นาย

บาดเจ็บสาหัส ทหารบก 82 นาย, ทหารเรือ 4 นาย, ทหารอากาศ 2 นาย และตำรวจสนาม 12 นาย รวม 100 นาย

บาดเจ็บเล็กน้อย ทหารบก 218 นาย, ทหารเรือ 55 นาย, ทหารอากาศ 2 นาย และตำรวจสนาม 32 นาย รวม 307 นาย

5. ตั้งแต่เกิดสงครามจนถึงวันพักรบ กองทัพอากาศไทยยึดดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสได้ตั้งนี้ กองทัพพญาสัตตได้บริเวณหน้าเมืองศรีโสภณ เป็นระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตรจากอรัญประเทศ, กองทัพอีสานได้ยึดดินแดนห่างจากตัวเมืองเสียมราฐและนครวัดประมาณ 90 กม. และยึดครองพื้นที่แคว้นจำปาศักดิ์, กองพลพายัพยึดแคว้นหลวงพระบางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นดินแดนที่ไทยเรียกร้องคืนมาแต่แรกไว้ได้ทั้งหมด ส่วนทางด้านจันทบุรี ยึดได้บางตำบลใกล้บ้านไพลิน¹⁹

¹⁹ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาษุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป.อินทรปาลิต,” น. 315-316.

หลังจากนั้นญี่ปุ่นได้เสนอตัวเข้ามาทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยและได้เชิญผู้แทนไทยและฝรั่งเศสไปเจรจาทำข้อตกลง “พักรบ” บนเรือลาดตระเวน “นาโตรี” ของญี่ปุ่น ซึ่งลอยลำอยู่หน้าเมืองไซ่ง่อน ซึ่งผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในข้อตกลงพักรบเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2484 โดยมีสาระสำคัญดังนี้ คือ ให้ทั้งสองฝ่ายถอยไปจากที่ตั้ง 10 กม. และไทยกับฝรั่งเศสจะตั้งคณะผู้แทนไปเจรจาระงับการพิพาทที่กรุงโตเกียว

การเจรจาได้ข้อยุติและทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในข้อตกลงร่วมกันเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2484 โดยไทยได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ดังนี้

1. ดินแดนทั้งหมดที่ไทยต้องเสียให้แก่ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญาปี 2446 เช่น ฝั่งขวาของหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ตรงข้ามปากเซ
2. ดินแดนที่เสียไปโดยสนธิสัญญา 2449 คือ ศรีโสภณและพระตะบองจذبึงทะเลสาบเขมร แต่ไม่รวมเสียมราฐและนครวัด
3. ดินแดนในกัมพูชาจากนครวัดลงไปถึงแม่น้ำโขงตอนใต้สตรงตรง
4. ให้ถ้ำร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดนในลำน้ำโขง ทำให้ไทยได้เกาะดอนที่ฝั่งขวาของร่องน้ำลึกคืนมา

วันที่ 9 พฤษภาคม 2484 มีการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก ไทยได้ดินแดนคืนมา 69,600 ตารางกิโลเมตร (ไทยต้องเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสหลายคราว รวมเนื้อที่ประมาณ 481,600 ตารางกิโลเมตร)

ดินแดนที่ได้คืนมาจากฝรั่งเศสครั้งนี้ รัฐบาลไทยได้แบ่งออกเป็น 4 จังหวัด คือ จังหวัดพระตะบอง จังหวัดพิบูลสงคราม จังหวัดจำปาศักดิ์ และจังหวัดลานช้างและได้ส่งข้าราชการและทหารเข้าไปดูแลความสงบเรียบร้อยและจัดระเบียบทางการปกครองขึ้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2484

อำเภอต่างๆ ในจังหวัดใหม่ทั้ง 4 ได้เปลี่ยนชื่อตามราชทินนามของผู้ที่มีบทบาทในสงคราม เช่น อำเภอพรหมโยธี อำเภออรัญประเทศ อำเภอสินธุสงครามชัย อำเภอไพรีระย้อย และอำเภอหาญสงคราม²⁰

ทางราชการได้จัดพิธีสวนสนามฉลองชัยชนะขึ้นที่กรุงเทพฯ โดยฝูงบินของกองทัพอากาศแสดงการบินสวนสนาม ตามด้วยการเดินสวนสนามของทหารหาญแห่งกองทัพบูรพา, กองทัพอีสาน และกองพลพายัพ โดยมี พล.ต. หลวงพิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารสูงสุดพร้อมด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ยืนรับความเคารพอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยถนนราชดำเนิน²¹

²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 318.

²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 318-319.

คณะรัฐมนตรีมีมติให้สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ที่ได้พลีชีพเพื่อชาติในสงครามอินโดจีน โดยสร้างขึ้นที่บริเวณสี่แยกถนนราชวิถีกับถนนพญาไทตอนต้นถนนประชาธิปไตย (ถนนพหลโยธิน) ลานอนุสาวรีย์เป็นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีขนาดกว้าง 131 เมตร ยาว 260 เมตร ฐานอนุสาวรีย์

เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 51 เมตร ตัวอนุสาวรีย์เป็นรูปดาบปลายปืน 5 แฉก สูงจากพื้นดินถึงยอดดาบ 50 เมตร ดาบปลายปืนจะหล่อด้วยหินล้างสีเทาอ่อนเป็นผิว หล่อรูปสูงสองเท่าของคนจริง ฐานรองรับหล่อประดับด้วยหินแกรนิตที่มีในประเทศไทย และมีแผ่นจารึกนามของผู้ที่เสียชีวิตในการรบ ทำด้วยหินอ่อนที่มีในประเทศไทยเช่นเดียวกัน ส่วนรายชื่อหล่อตัวอักษรด้วยทองแดง ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี นายช่างปั้นของกรมศิลปากร เป็นผู้ปั้นรูปทองแดงหล่อทั้ง 5 รูป จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นประธานในพิธีเปิดอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิเมื่อ “วันชาติ” ที่ 24 มิถุนายน 2485²² (อ้างอิงจาก : วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (ราชบัณฑิต), “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาขุด พล นิกร กิมหงวนของ ป. อินทรปาลิต”, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

หลังสิ้นสุดสงครามอินโดจีน ประเทศไทยก็กลับเข้าสู่ภาวะสงบสุข แต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งขยายวงไปทั่วโลก เริ่มส่อเค้าว่าจะมาถึงประเทศไทย ทั้งๆ ที่ไทยได้ประกาศตัวเป็นกลางตั้งแต่เริ่มแรก ดังนั้นในเดือนพฤศจิกายน 2484 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ จอมพล หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และนายพลโท หลวงพรหมโยธี เป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงมีประกาศกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุดว่ามีอำนาจสิทธิขาดในการบังคับบัญชา แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ และแม่ทัพอากาศ รวมทั้งมีอำนาจแต่งตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควร²³ เพื่อเตรียมรับสถานการณ์สงคราม นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศเตือนประชาชนให้ระมัดระวังชาวต่างชาติที่อาจเป็นจารชนเข้ามาสืบความลับของประเทศเพื่อหวังรุกรานประเทศไทยอีกด้วย

ปลายปี 2484 ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ได้เข้าพบเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ซึ่งแจ้งให้เห็นว่าไทยมีกำลังไม่พอที่จะต้านทานญี่ปุ่น จึงขอให้สหรัฐฯ จัดส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ไปเสริมกำลัง ซึ่งทางเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ เพียงรับไว้พิจารณา²⁴ นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้เคยขอความช่วยเหลือล่วงหน้าไปยังอังกฤษ ตั้งแต่ปลายปี 2483 เพื่อขอคำยืนยันว่าอังกฤษจะช่วยเหลือไทย หากไทยถูกละเมิดความเป็นกลาง แต่รัฐบาลอังกฤษได้ตอบว่าไทยต้องช่วยตัวเอง อังกฤษไม่อาจให้ความช่วยเหลือแก่ไทยตามที่เคยได้ให้สัญญาไว้ เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ไทยจึงยิ่ง

²² เรื่องเดียวกัน, น. 319-320.

²³ เรื่องเดียวกัน, น. 368.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

ประกาศตัวเป็นชาติเป็นกลางอย่างหนักแน่นจริงจังยิ่งขึ้น รัฐบาลได้ใช้สื่อวิทยุทำให้ประชาชนตระหนักว่า สงครามโลกอาจจะขยายมาถึงประเทศไทย คนไทยจะต้องวางตัวเป็นกลาง และยอมสละชีพเพื่อชาติเมื่อความเป็นกลางและอธิปไตยของชาติถูกละเมิด แต่อย่างไรก็ตามประชาชนทั่วไปในขณะนั้นก็ยังไม่สู้จะเข้าใจว่า สงครามโลกจะมาถึงเมืองไทยได้อย่างไรและชาติใดจะละเมิดความเป็นกลางของไทย²⁵

สภาพการเมืองในประเทศขณะนั้นสภาพของรัฐบาล โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีคือหลวงพิบูลสงครามมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพมาก ประชาชนทั่วไปและสภาผู้แทนราษฎรให้การสนับสนุนต่อรัฐบาลอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังแสดงความขอบคุณและความชื่นชมที่รัฐบาลได้ดำเนินการจนประเทศไทยได้ดินแดนในอินโดจีนกลับคืนมา ประชาชนทั่วไปต่างชื่นชมและให้การสนับสนุนต่อรัฐบาลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงครามได้รับการยกย่องจากประชาชนว่าเป็นวีรบุรุษของประเทศ ไม่ว่าท่านนายกรัฐมนตรีจะคิดหรือทำอะไรก็ตาม ประชาชนต่างให้การยอมรับและคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดีทั้งนั้น

ด้านสถานการณ์สงครามในขณะนั้นชาติที่ไทยระแวงว่าจะใช้อำนาจแสนยานุภาพที่เหนือกว่า รุกรานอธิปไตยของไทยคือญี่ปุ่นที่กำลังแข่งขันกันครองอำนาจทางทะเลอยู่กับอังกฤษ และมีความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจและการค้าอยู่กับอเมริกาอยู่อย่างรุนแรง ดังนั้นไทยจึงได้รับเร่งปรับปรุงทั้งด้านกองกำลังและแสนยานุภาพการทหารเป็นการใหญ่ รัฐบาลได้สั่งกำชับให้ทหารทุกหน่วยตั้งอยู่ในลักษณะการเตรียมพร้อมที่จะทำการรบได้ทุกเวลา ทั้งๆ ที่รู้อยู่ว่าหากญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาจริงๆ ไทยย่อมยากที่จะต้านทานแสนยานุภาพและกำลังที่เหนือกว่าของญี่ปุ่นได้ตลอดรอดฝั่ง

ในที่สุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็แผ่มาถึงประเทศไทยตามที่หลายฝ่ายได้คาดหมาย ญี่ปุ่นได้เปิดฉากสงครามแปซิฟิก หรือสงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 โดยส่งกำลังเข้าโจมตีดินแดนของฝ่ายสัมพันธมิตรหลายแห่งพร้อมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเครื่องบินจากเรือบรรทุกเครื่องบินหลายลำเข้าโจมตีฐานทัพอากาศที่เพิร์ล ฮาร์เบอร์ หมู่เกาะฮาวาย สร้างความสูญเสียให้สหรัฐฯ เป็นอย่างมาก²⁶ และในเช้าตรู่วันเดียวกันนั้นเอง รัฐบาลได้รับรายงานจากหลายๆ จังหวัดว่ากองทัพญี่ปุ่นได้บุกเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งทางบกและทางทะเล โดยทางบกญี่ปุ่นได้ยกกำลังจากอินโดจีนบุกเข้าสู่ประเทศไทยทางด้านชายแดนกัมพูชา ส่วนทางทะเลนั้นญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกในทุกจังหวัดที่ติดทะเลตลอดแนวอ่าวไทย

ถึงแม้ว่าฝ่ายไทยจะได้พยายามต้านทานอย่างเหนียวแน่นตามพื้นที่ต่างๆ ที่ญี่ปุ่นบุกเข้าโจมตีแต่ญี่ปุ่นมีกำลังเหนือกว่าไทยหลายเท่าในทุกๆ ด้าน รัฐบาลไทยภายใต้การนำของหลวงพิบูลสงครามจึงจำต้องยอมทำข้อตกลงให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทยและมีคำสั่งให้ทหารไทยยุติการต่อต้านในตอนเช้าวันเดียวกัน²⁷ แต่

²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 369-370.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 427.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 428.

เนื่องจากสถานการณ์ที่สับสนวุ่นวายและปัญหาในการติดต่อสื่อสารประกอบกับกระแสชาตินิยมของประชาชน ทำให้การต่อต้านญี่ปุ่นยังคงดำเนินต่อไปในหลายๆ จุด จนรัฐบาลต้องสั่งให้หยุดยิงและยุติการต่อต้านข้าแล้วซ้ำอีก จนกระทั่งเย็นยิ่งกว่าเสียงปืนจะสงบเงียบและการต่อต้านจะยุติในทุกจุด

ในขณะที่มีการสู้รบอย่างรุนแรงระหว่างทหารไทยและญี่ปุ่นในจุดต่างๆ นั้น เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้เจรจากับรัฐบาลขอให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนประเทศไทย โดยญี่ปุ่นรับรองจะเคารพเอกราชและอธิปไตยของไทย รัฐบาลพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ จึงยินยอมตามคำขอของญี่ปุ่น และประกาศให้มีการหยุดยิงและยุติการต่อสู้ นายกรัฐมนตรีจึงวงวนขอให้ประชาชนชาวไทยเห็นใจและเข้าใจการตัดสินใจของรัฐบาลในครั้งนี้ ประชาชนไทยต่างงงงัน และไม่ยากเชื่อว่านี่คือการตัดสินใจของรัฐบาลชาตินิยม ถึงแม้ตามหลังความงงงันก็คือความไม่เข้าใจท่าทีและพฤติกรรมของรัฐบาล เพราะก่อนหน้านี้อัฐบาลได้ออกคำสั่งให้ประชาชนชาวไทยร่วมกันต่อสู้จนเลือดหยดสุดท้าย หากมีชาติหนึ่งชาติใดรุกล้ำดินแดนไทยอันเป็นที่รักยิ่งของทุกคน²⁸ แต่หลังการบุกรุกของญี่ปุ่นเพียงไม่กี่ชั่วโมงรัฐบาลในชุดเดียวกันก็ยินยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาในดินแดนไทยอย่างง่ายดาย การกระทำของรัฐบาลในครั้งนี้สร้างความเสียใจและเจ็บช้ำแก่ประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

ภายหลังประกาศการหยุดยิงและยุติการต่อสู้ ทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองพื้นที่ต่างๆ ของไทยอย่างรวดเร็วตามแผนการรบที่ได้ทำขึ้นมาจากข้อมูลต่างๆ ที่บรรดา “จารชน” ของญี่ปุ่นได้สืบหาและประมวลไว้ก่อนจะก่อสงคราม²⁹ หลังวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ในวันที่ 10 ธันวาคม รัฐบาลประกาศกฎอัยการศึกทั่วประเทศ³⁰ และในวันที่ 11 ธันวาคม รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามร่วมกันใน “กติกาสัญญาทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” จากนั้นในวันที่ 21 ธันวาคม 2484 รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นลงนามร่วมกันใน “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศ” ซึ่งมีใจความสำคัญว่าในกรณีนี้ที่ประเทศภาคีขัดแย้งทางอาวุธกับประเทศภายนอก จะเป็นประเทศเดียวหรือหลายประเทศก็ตาม ประเทศไทยหรือประเทศญี่ปุ่นจะเข้าข้างภาคีอีกฝ่ายหนึ่งในฐานะเป็นพันธมิตรทันที และจะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคีนั้นด้วยปัจจัยของตนในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร³¹ นอกจากนี้ก็มี “ข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ” เกี่ยวกับสัญญาที่ญี่ปุ่นรับรองจะให้ดินแดนมลายูและพม่าที่ไทยเสียให้แก่อังกฤษ คือ ไทรบุรี

²⁸ แกมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, น. 22.

²⁹ วิจิตวงศ์ ณ บ่อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต,” น. 428.

³⁰ แกมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, น. 25.

³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 29-30.

กลันตัน ตรัง กานู ปลิส เมืองเซียงตุง และเมืองพาน กลับคืนให้ไทย แลกกับข้อตกลงที่ไทยจะร่วมมือและช่วยเหลือญี่ปุ่นในสงคราม

ขณะเดียวกันคณะรัฐมนตรีเสียงข้างน้อยนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไม่เห็นด้วยที่ไทยจะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นผู้รุกราน นายปรีดี พนมยงค์ มีความมั่นใจว่า ญี่ปุ่น จะ ță อ ง เ ปื น ฝ่ายแพ้สงครามในที่สุด เพราะไม่ว่าจะเป็นฐานและศักยภาพในทางเศรษฐกิจหรือขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สหรัฐอเมริกาเหนือกว่าญี่ปุ่นอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้ นายปรีดี พนมยงค์ กับมิตรสหายที่มีความคิดเห็นตรงกันและมีอุดมการณ์เดียวกัน ได้ก่อตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น ต่อมาองค์การนี้ได้รับการรับรองจากฝ่ายสัมพันธมิตรและรู้จักกันในนาม “ขบวนการเสรีไทย” ซึ่งได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างใกล้ชิดในช่วงปลายสงคราม³²

วันที่ 25 มกราคม 2485 ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ประชาชนทั่วประเทศ อังกฤษได้ประกาศสงครามตอบโต้กับไทยทันที แต่สหรัฐไม่ยอมรับและไม่ได้ให้ความสนใจต่อการประกาศสงครามของไทย เพราะถือว่าไทยเป็นดินแดนที่ตกอยู่ในการยึดครองของประเทศศัตรู และรัฐบาลไทยในขณะนั้นเป็นรัฐบาล “หุ่น” ของญี่ปุ่น ซึ่งความจริงแล้วในขณะนั้นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมิได้เป็น “รัฐบาลหุ่น” ของญี่ปุ่นแต่ประการใด ยังคงเป็นรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและมีความเป็นอิสระเสรีทุกประการ มีข้อจำกัดเฉพาะในแง่ที่ได้ตกลงทำสัญญาเป็นพันธมิตรทางทหาร ทางเศรษฐกิจ และทางการเมืองกับญี่ปุ่น และรัฐบาลได้ใช้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นสถานที่กักกันประชาชนของประเทศคู่สงคราม โดยฝ่ายไทยเป็นผู้ดูแลผู้ถูกกักกันทั้งหมด

เหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นบุกไทยในครั้งนี้ยังผลให้การเมืองไทยเริ่มขาดเสถียรภาพและความมั่นคง คณะรัฐมนตรีแตกออกเป็นหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายที่เห็นควรเข้ากับญี่ปุ่น เห็นควรเข้ากับสัมพันธมิตร และฝ่ายที่เป็นกลาง นายกรัฐมนตรีได้ชี้แจงว่าการที่ต้องเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นนั้นเป็นความจำเป็นเพราะถูกบังคับ ไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีไปกว่านี้ หากไม่ร่วมมือกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็จะปลดอาวุธกองทัพไทยและยึดประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นอย่างแน่นอน การเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นเป็นทางเดียวที่จะรักษาบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่รอดปลอดภัยได้ เนื่องจากในขณะนั้นไม่เห็นทางที่จะต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งมีกำลังเหนือกว่าได้เลย และที่ได้ตกลงใจประกาศ

³² วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต,” น. 428-429.

สงครามต่ออังกฤษและอเมริกา ก็เพราะต้องการให้ญี่ปุ่นไว้วางใจมากขึ้น³³ อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งรู้เห็นเหตุการณ์แต่ไม่ได้เห็นคล้อยตามหลวงพิบูลสงคราม เช่น นายบริติช พนมยงค์ หรือ นายดิเรก ชัยนาม ได้กล่าวว่าเป็นความประสงค์และเจตนาর্মอันแน่วแน่ของหลวงพิบูลสงครามแต่ผู้เดียว ที่ดำเนินนโยบายดึงประเทศไทยจากความเป็นกลางและทำสัญญาเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่น³⁴ ทั้งนี้เนื่องจากได้ทราบถึงความสำเร็จของญี่ปุ่นในการรบ

แปซิฟิกซึ่งญี่ปุ่นโจมตีอ่าวเพิร์ลสร้างความเสียหายให้กับอเมริกาเป็นอย่างมาก และเป็นเหตุให้อเมริกาสูญเสียแสนยานุภาพทางทะเลไปส่วนหนึ่ง และต้องเป็นฝ่ายถอยไปตั้งรับจนไม่อาจปกป้องฟิลิปปินส์อาณานิคมของตนเองจากการยึดครองของญี่ปุ่นได้ ขำความสำเร็จของญี่ปุ่นทำให้ผู้ที่สนับสนุนและนิยมชมชอบญี่ปุ่นเช่นหลวงพิบูลสงครามตื่นตัวและต้องการแสดงตนเป็นมิตรและร่วมมือกับญี่ปุ่นให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หลวงพิบูลสงครามก็มีควรจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้แต่เพียงผู้เดียวเพราะความจริงแล้วในเวลานั้นประชาชนไม่ว่าชาวไทย ชาวจีน หรือแม้แต่ผู้ที่นิยมอังกฤษ อเมริกา ต่างชื่นชมความสามารถของแสนยานุภาพญี่ปุ่น ทุกคนมั่นใจว่าญี่ปุ่นต้องชนะ หลวงพิบูลสงครามซึ่งเป็นทหารและนิยมในอำนาจย่อมเห็นดีเห็นงามตามญี่ปุ่น เพราะถ้าญี่ปุ่นชนะสงครามหลวงพิบูลสงครามจะได้มีอำนาจبارมีสูงขึ้นไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นตลอดทั้งทวีปเอเชีย นอกจากนี้คำโฆษณาของญี่ปุ่นเกี่ยวกับ “วงไพบูลย์ร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ยังให้ความหวังในการเสริมสร้างพลังทางทหารและเศรษฐกิจแก่ฝ่ายไทย กล่าวคือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่าไทยเองตกอยู่ในสภาวะแห่งความกลัวตลอดมา จนมีคำกล่าวว่า “เมืองไทยตกอยู่ในอุ้งเล็บของสิงโตอังกฤษ เสือฝรั่งเศส และมังกรจีน”³⁵ ฉะนั้นเมื่อไทยมีโอกาสจะสลัดพ้นจากความกลัวมาเป็นอิสระได้ย่อมต้องไม่ละเว้นโอกาส นับจากสงครามโลกทางด้านแปซิฟิกเริ่มขึ้น ผู้นำไทยส่วนใหญ่ต่างต้องการผูกไมตรีกับญี่ปุ่นนับที่บ้านพี่เมืองน้อง นอกจากนี้นายกรัฐมนตรียังต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่นด้วย เนื่องจากมีการเปรียบเทียบการค้าของไทยกับอังกฤษ และไทยกับญี่ปุ่นว่า การค้าและเศรษฐกิจไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการครอบงำของอังกฤษ แต่ในภาวะฉุกเฉินอังกฤษกลับไม่ยอมขายสินค้าและให้ความช่วยเหลือทางการค้าแก่ไทยเลย ในขณะที่ญี่ปุ่นกลับสนับสนุนการค้าไทยทุกอย่าง แม้ว่าจะไม่มีอิทธิพลอยู่ในประเทศไทยเลยก็ตาม (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิทยุชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544.)

³³ เรื่องเดียวกัน, น. 429.

³⁴ แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง,” น. 45.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 46.

นับตั้งแต่สงครามอินโดจีนหลวงพิบูลสงครามได้กลายเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของคนไทยทั่วประเทศ ประชาชนต่างให้ความเคารพนิยมยกย่องหลวงพิบูลสงครามเป็นอย่างมาก สภาผู้แทนราษฎรให้การสนับสนุนในทุกๆ เรื่องที่เป็นดำริของหลวงพิบูลสงคราม อำนาจบารมีของหลวงพิบูลสงครามรุ่งเรืองอย่างที่สุดจึงเกิดขบวนการลี้ภัยกระต่ายทรายน้ำลายชะแล้ด หรือขบวนการประจบสอพลอขึ้นรอบตัวท่านผู้นำ จากอำนาจในการบริหารประเทศหลายๆ ด้าน และอำนาจในกองทัพ ซึ่งอยู่ในมือจอมพล ป.พิบูลสงครามแต่เพียงผู้เดียวมาตั้งแต่ปี 2482 อำนาจของหลวงพิบูลสงครามยิ่งขยายขอบเขตเข้าไปครอบงำรัฐสภา และจากการประกาศกฎอัยการศึกทำให้อำนาจทางการศาลตกอยู่ในการควบคุมของกองทัพ ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของหลวงพิบูลสงครามเช่นกัน ทั้งหมดนี้ทำให้ระบอบการเมืองการปกครองของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยมาเป็นเผด็จการโดยผู้นำอย่างแท้จริง หลังจากมีการเบียดเบียนที่ละน้อยมาตั้งแต่การขึ้นสู่อำนาจของหลวงพิบูลสงคราม

คงไม่มีผู้ใดปฏิเสธได้ว่าเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาที่นั่น จอมพล ป. หลงระเหิงต่ออำนาจเผด็จการแล้วโดยสมบูรณ์³⁶ นับจากเริ่มสงครามจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามจัดการกับบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ขัดแย้งในทางความคิดหรือไม่สนับสนุนนโยบายของ “ท่านผู้นำ” ออกไปจากรัฐบาล เช่น นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบายเกี่ยวกับญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกลดฐานะลงมาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเดียวกัน โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการเสียเอง และหลังจากนั้น นายดิเรก ชัยนาม ก็ถูกส่งไปเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำโตเกียว นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่พึงประสงค์แต่ไม่อาจจะทำอะไรรุนแรงได้ เพราะเป็นผู้มีบารมีอยู่มากในวงการเมืองและมีลูกศิษย์ลูกหาอยู่มากมาย พอดีกับเวลานั้นมีตำแหน่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่างอยู่ เนื่องจากเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถึงแก่อสัญกรรม จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยดี ฉะนั้น รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้นจึงเป็นรัฐบาลของจอมพล ป. และ โดยจอมพล ป. อย่างสมบูรณ์³⁷ คำสั่งและนโยบายของท่านผู้นำกลายเป็นประกาศิตที่ไม่มีการโต้แย้งและคัดค้าน ทางฝ่ายประชาชนยังไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล เนื่องจากประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ในระหว่างการประกาศใช้กฎอัยการศึก และดังที่กล่าวแล้วว่า ยุคนั้นเป็นยุคของท่านผู้นำ ประชาชนได้รับการบ่อนคำขวัญนานาชนิดอยู่ตลอดเวลา เช่น “เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย” “เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย” “เชื่อและตามผู้นำชาติจะสวัสดิ์” “ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อและทำตามท่านพิบูลสงคราม” ฯลฯ ที่จริงเมื่อไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ประชาชน

³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 52.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 53.

ต่างเศร้าสลดใจและไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมของรัฐบาล ในกรุงเทพฯ มีใบปลิวออกโจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าเป็นเครื่องมือของญี่ปุ่นแต่รัฐบาลก็ได้ทำการปราบปรามอย่างรุนแรงเด็ดขาดจนเงียบหายไป ในที่สุด (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิทยุชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544.)

ในปี 2485 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เคลื่อนกำลังทหารของไทยส่วนใหญ่ไปอยู่ในภาคเหนือสุด เพื่อให้พ้นจากการถูกญี่ปุ่นปลดอาวุธหากญี่ปุ่นเกิดความระแวงขึ้นมา ญี่ปุ่นเองก็พอใจเช่นนั้นเพราะเมื่อกองทัพไทยส่วนใหญ่ออกไปอยู่ในป่าทำให้ไม่มีอะไรจะต้องกังวล นอกจากนั้นญี่ปุ่นยังมอบให้ “กองทัพพายัพ” ของไทยทำหน้าที่ป้องกันปีกขวาของกองทัพญี่ปุ่นจากการโจมตีของกองทัพจีนในการรุกเข้าไปในพม่า กองทัพพายัพยึดนครเชียงใหม่ในสหภาพไทยใหญ่ได้เมื่อเดือนพฤษภาคม 2485 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดยุทธนาวีมิดเวย์

กองทัพญี่ปุ่นทำการรุกรานได้อย่างรวดเร็วเฉพาะในช่วงครึ่งแรกของปี 2485 หลังจากนั้นก็ไม่สามารถที่จะรุกต่อไปได้ เนื่องจากฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถระดมสรรพกำลังต่อต้านและหยุดยั้งไว้ได้ ปีต่อมาญี่ปุ่นก็อ่อนกำลังลงตามลำดับ³⁸

ครั้นต่อมาเจ้าพระยาพิชัยนาครถึงแก่อสัญกรรม และสภาผู้แทนราษฎรมิได้แต่งตั้งผู้ใดขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเหลือเพียง 2 ท่าน คือ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการ และท่านปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น และพร้อมๆ กันนั้นงานต่อต้านญี่ปุ่นของนายปรีดี พนมยงค์ ก็มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ชื่อย่อลับว่า “รัฐ” เป็นผู้นำเสรีไทยในประเทศไทย³⁹

ในปี 2485 นั้นเองได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่สุดของประเทศไทย เพราะมีฝนตกหนักอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางเดือนสิงหาคม ทำให้เกิดอุทกภัยขึ้นทางภาคเหนือและไหลบ่าลงมาท่วมภาคกลางตอนบนในเดือนกันยายน ปลายเดือนเดียวกันนั้น น้ำเหนือก็ไหลบ่ามาท่วมกรุงเทพฯ ระดับน้ำสูงถึง 1 เมตร หรือมากกว่านั้นในบางพื้นที่

ในช่วงเวลาประมาณ 2 เดือนที่น้ำท่วมพระนคร ชาวกรุงไปไหนมาไหนด้วยความยากลำบาก ต้องใช้เรือเป็นพาหนะเพราะถนนหนทางกลายเป็นคลองไปทั่วกรุง รถยนต์ไม่สามารถวิ่งได้เลย ทุกบ้านจำเป็นต้องมีเรือสำหรับสัญจรไปมา เมื่อระดับน้ำสูงขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนก็ต้องขนย้ายข้าวของหนีน้ำขึ้นไปอยู่ในที่สูงที่น้ำท่วมไม่ถึง นอกจากความยากลำบากในการขนของหนีน้ำแล้วประชาชนยังต้องเผชิญกับสัตว์ต่างๆ เช่น แมลงต่างๆ และสัตว์เลื้อยคลานที่ต่างหนีน้ำมาซ่อนตัวอยู่ตามบ้านเรือนของผู้คน สัตว์ต่างๆ เหล่านี้หลาย

³⁸ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป.อินทรมานสิริ”, น. 429-430.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 438-439.

ชนิดมีพิษ เช่น แมลงป่อง ตะขาบ งูพิษ ทำให้ประชาชนต้องระมัดระวังมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะเห็นว่า บึงบอระเพ็ดก็ลดลงแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วลอยตามน้ำลงมากรุงเทพฯ สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ราษฎรที่มีบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากน้ำท่วมสูงทำให้ระบบการสุขาได้รับความเสียหาย เชื้อโรคต่างๆ จึงแพร่กระจายไปทั่วโดยมากกับน้ำท่วมนั่นเอง รัฐบาลต้องประกาศเตือนประชาชนให้ระวังโรคระบาดที่จะมากับน้ำ และประกาศห้ามไม่ให้ประชาชนเดินลุยน้ำท่อน้ำเล่นโดยไม่มีกิจธุระอันควร รวมทั้งไม่ให้เด็กๆ เล่นน้ำที่ท่วมขังอยู่นั้น ผู้ที่เดือดร้อนมากพวกหนึ่งคือบรรดาข้าราชการที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่การงานตามปกติ เนื่องจากประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามมีการประกาศใช้กฏอัยการศึก ทำให้ข้าราชการต้องรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ผู้ที่มีรถยนต์ต้องทำยก้านสูงให้รถขึ้นไปจอดอยู่บนนั้น ถึงแม้การสัญจรจะสามารถใช้เรือเป็นพาหนะ แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเดินทางน้ำหรือท่อน้ำได้ เพราะในหลายพื้นที่น้ำไม่ลึกพอที่เรือ

จ ๕

แล่นไปได้ ผู้โดยสารต้องลงเดินท่อน้ำต่อไปยังที่หมาย จึงเกิดร่องเท้าพิเศษขึ้นเป็นร่องเท้าที่ทำจากยางรถยนต์มีลักษณะคล้ายร่องเท้าแตะหรือร่องเท้าแตะหุ้มล้นที่ถือว่าไม่ผิดวัฒนธรรมของท่านผู้นำ แม้น้ำจะท่วมสูงแต่ข้าราชการและผู้ที่ไปติดต่อกับราชการยังต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมโดยต้องสวมเสื้อนอกแต่ไม่จำเป็นที่จะต้องผูกเน็คไท⁴⁰ (อ้างอิงจาก : วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทรมานิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.

หลังอุทกภัยผ่านไปวิสัยทัศน์ปลอดโปร่งอากาศแจ่มใสพอที่เครื่องบินจะทำการบินได้ รัฐบาลจึงประกาศเตือนประชาชนให้เตรียมพร้อมรับการโจมตีที่ระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร และแล้วในคืนวันที่ 26 พฤศจิกายน 2485 ผ่านไปท้องฟ้าโปร่งปราศจากเมฆ เครื่องบินสัมพันธมิตรได้เริ่มมาโจมตีกรุงเทพฯ

ต้นเดือนธันวาคม รัฐบาลมีประกาศให้ราษฎรอพยพและปิดโรงเรียนโดยไม่มีกำหนด ต่อมาในคืนวันที่ 27 ธันวาคม เครื่องบินสัมพันธมิตรได้มาทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ และบินไปทิ้งระเบิดที่อยุธยา, สระบุรี, ปราจีนบุรี และชลบุรีด้วย หลังจากนั้นกรุงเทพฯ ก็ไม่ถูกรบกวนจากเครื่องบินสัมพันธมิตรอีก⁴¹ ในขณะนั้นกองทัพญี่ปุ่นสามารถยึดครองพม่า มลายู สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย รวมทั้งฟิลิปปินส์และเกาะต่างๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกได้ สมรภูมิการรบได้เคลื่อนผ่านประเทศไทยออกไป

ฝ่ายสัมพันธมิตรรวบรวมกำลังและตั้งรับญี่ปุ่นไว้ได้ และเริ่มตีโต้ญี่ปุ่นกลับมา ดังนั้น ในวันที่ 3-4 กรกฎาคม 2486 นายกรัฐมนตรีโตโจแห่งญี่ปุ่นจึงมาเยือนประเทศไทยอีกครั้ง และได้มอบดินแดนคืนให้แก่ไทยเพื่อผูกมิตรในการสงครามได้แก่ 4 รัฐมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส ซึ่งไทยเรียกว่า “สี่

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 439-440.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 446.

รัฐมาลัย” และมอบรัฐเชียงตุงและเมืองพานในเขตรัฐฉานของพม่า ซึ่งไทยเรียกว่า “สหรัฐไทยเดิม” ซึ่งดินแดนที่ได้รับจากญี่ปุ่นครั้งนี้รัฐบาลได้ประกาศคืนให้แก่เจ้าอาณานิคมทันทีเมื่อประกาศสันติภาพ

ปลายปี 2486 เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้ามาโจมตีประเทศไทยอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง สร้างความตื่นตระหนกและความเสียหายเดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก เนื่องจากการทิ้งระเบิดแบบปูพรม เพราะขาดผู้ชี้หน้าเป้าหมายในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญๆ ในช่วงนี้ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มปฏิบัติการจิตวิทยาเผยแพร่ข่าวสงครามแก่ประเทศไทย รัฐบาลจึงพยายามรณรงค์อย่างที่สุดให้ประชาชนร่วมมือกับรัฐบาล โดยการไม่ฟังและไม่เชื่อข่าวต่างๆ ที่กำลังแพร่กระจายไปทุกวงการ และข่าวที่สำคัญก็คือข่าวความเคลื่อนไหวของสงคราม ซึ่งต้นตอของข่าวมาจากวิทยุคลื่นสั้นของอังกฤษจากนิวเดลีหรือเมลเบิร์น และวิทยุคลื่นสั้นของอเมริกาจากวอชิงตันหรือซานฟรานซิสโก ซึ่งผู้ที่มีเครื่องรับวิทยุขั้นดีราคาแพงขนาดใหญ่สามารถรับฟังได้ แต่ต้องแอบฟังภายในบ้านอย่างมิดชิด แล้วค่อยกระซิบต่อๆ กันไป โดยข่าวต่างๆ ที่มา

จ ก

ลัมพันธมิตรนี้ รัฐบาลได้ขนานนามว่า “ข่าวอุกุศล” (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544 และ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (ราชบัณฑิต), “วิวัฒนาการสังคมไทยกับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต”, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

สถานการณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในปี 2487 เริ่มขาดความมั่นคงและเสถียรภาพ เนื่องจากการสร้างชาติโดยการปฏิวัติวัฒนธรรมประกอบกับค่าครองชีพแพงขึ้นกว่าเมื่อก่อนสงครามหลายเท่า เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ขาดแคลน เป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภทสองรวมทั้งประชาชนมีความไม่พอใจมากขึ้นทุกที

ด้านกองบัญชาการเสรีไทยในกรุงเทพฯ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าสามารถติดต่อกับกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ที่เมืองแคนดี บนเกาะลังกาได้อีกในช่วงหลังของปี 2487 และประสานงานกับสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันให้ทำหน้าที่ติดต่อกับรัฐบาลสหรัฐฯ ในขณะที่นายทหารเสรีไทยทั้งสายอังกฤษและสายอเมริกาเริ่มทยอยกันเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย⁴²

ตั้งแต่ต้นปี 2487 ทั้งอังกฤษและอเมริกันได้เข้ามาตั้งศูนย์ประสานงานกับกองบัญชาการเสรีไทยในกรุงเทพฯ และนายทหารสัมพันธมิตรได้เข้ามาฝึกพลพรรคเสรีไทยตามค่ายต่างๆ โดยได้รับอาวุธนาหชนิดจากสัมพันธมิตร จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปลายเดือนกรกฎาคม 2487 เนื่องจากรัฐบาลแพ้คะแนนในการลงมติเรื่องการสร้างนครหลวงของประเทศไทยแห่งใหม่ที่เพชรบูรณ์ และการสถาปนาจังหวัดสระบุรีให้เป็นนครแห่งศาสนา สภาผู้แทนราษฎรจึงดำเนินการคัดเลือกนายกรัฐมนตรีคน

⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 430-431.

ใหม่ โดยประธานสภาได้นำความเห็นส่วนมากของผู้แทนราษฎรเสนอว่าควรเป็นพระยาพลพลพยุหเสนา แต่พระยาพลพล ได้ปฏิเสธที่จะกลับมาดำรงตำแหน่งนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสายเสรีไทยได้เข้าพบปรึกษา กับนายปรีดี พนมยงค์ และเสนอให้นายทวิ บุญยกฤต เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อความสะดวกในการ ดำเนินงานของพลพรรคเสรีไทย แต่เมื่อได้พิจารณาแล้วเห็นว่านายทวิเป็นคนตรงไปตรงมา จึงเป็นการยากที่ จะ สอนหาคนเข้าหาฝ่ายญี่ปุ่นได้ คนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นต้องเป็นผู้ที่สอนหาพลพรรคให้ฝ่ายญี่ปุ่น จับทางฝ่ายไทยไม่ได้ ส.ส.ทางสายเสรีไทยจึงเห็นควรให้เชิญนายควง อภัยวงศ์ มาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่ง นายควงยินดีที่จะรับตำแหน่งนี้ และให้นายทวิมีหน้าที่สั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรีและประสานงานกับ ขบวนการเสรีไทย สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเลือกนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทางญี่ปุ่นไม่มั่นใจ

ในสถานการณ์การเมืองไทย แม่ทัพญี่ปุ่นจึงเข้าพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้าง⁴³ เพื่อสอบถาม ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่แทนจอมพล ป. ซึ่งนายปรีดีได้แจ้งว่า การแต่งตั้งนายก รัฐมนตรีจะเป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ และขอให้เป็นกิจการ ภายในของไทย คนไทยจะได้เข้าใจว่าฝ่ายญี่ปุ่นไม่แทรกแซงในกิจการภายในของไทยอันจะเป็นเกียรติคุณแก่ ญี่ปุ่นเอง และชี้แจงเพิ่มเติมว่านายกรัฐมนตรีคนใหม่เป็นผู้มีอัธยาศัยดีและจะร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นได้แน่นอน การตอบไปเช่นนั้นเพื่อให้ญี่ปุ่นวางใจรัฐบาลใหม่ของไทย เพราะหากทางญี่ปุ่นคิดระแวงก็อาจใช้กำลังยึดครอง ประเทศได้ง่ายๆ เนื่องจากประเทศไทยในขณะนั้นมีทหารญี่ปุ่นอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด ในด้านการ แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ไม่ยอมลงพระนามแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี และทรงขอลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะคิดว่านายควงมีบารมีทาง การเมืองและการทหารไม่เพียงพอ รัฐบาลนายควงไม่น่าจะมีความมั่นคงหรือดำรงอยู่ได้ จอมพล ป. ซึ่งมี อำนาจบารมีทั้งทางการเมืองและการทหารต้องหวนกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก สภาผู้แทนราษฎรมิได้

⁴³ หมายถึงบ้านพักรับรองของทางราชการที่นายปรีดี พนมยงค์ พำนักอยู่ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งสำคัญใน รัฐบาลและในประเทศ ตั้งอยู่ที่ท่าช้างวังหน้า บนถนนพระอาทิตย์ ใกล้ปากคลองตลาด คนทั่วไปจึงเรียกบ้านพักรับรอง แห่งนี้ว่า "ทำเนียบท่าช้าง" ทำเนียบท่าช้างเมื่อครั้งที่ท่านปรีดีพักอาศัยอยู่นั้น คึกคักไปด้วยผู้คนมีผู้มาเยี่ยมเยียน ข้าราชการประจำและนักการเมืองมาขอคำแนะนำปรึกษาในงานบริหารราชการแผ่นดินต่างๆ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อท่านปรีดีเป็นผู้ก่อตั้งกรลับต่อต้านญี่ปุ่น ทำเนียบท่าช้างก็ถูกใช้เป็นกองบัญชาการใหญ่ของขบวนการเสรีไทยไปด้วย ทำเนียบท่าช้างเดิมเป็นวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ องค์การ UNICEF ในประเทศไทย

แต่งตั้งผู้ใดเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนพระองค์เจ้าอาทิติย์ฯ แต่มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้นำนายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงผู้เดียว ดังนั้น นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐบาลชุดใหม่ประกอบด้วยสมาชิกคนสำคัญขบวนการเสรีไทยเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ปฏิบัติการเสรีไทยในการช่วยเหลือกองทัพสัมพันธมิตรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น (อ้างอิงจาก : แกรมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิทยุชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544 และ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (ราชบัณฑิต), “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต”, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

ในปี 2487 นั้น เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรได้โจมตีกรุงเทพฯ และในอีกหลายจังหวัดอย่างรุนแรงแทบทุกวัน สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินเป็นอันมาก แม้ว่าการทิ้งระเบิดในช่วงหลังๆ จะได้รับการชี้แจงจากพลพรรคเสรีไทยไม่สะเปะสะปะบูรณเหมือนครั้งแรกก็ตาม กรุงเทพฯ ถูกโจมตีทางอากาศอย่างรุนแรงและต่อเนื่องตลอดปี 2487 ระยะเวลาสั้นๆ สัมพันธมิตรมักเข้าโจมตีในตอนกลางวัน เนื่องจากเห็นเป้าหมายทางยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน นอกจากนี้หลายๆ จังหวัดที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ก็ถูกโจมตีด้วย

เช่นกัน ตั้งแต่ปลายปี 2486 จนกระทั่งกลางปี 2488 การโจมตีทางอากาศของฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ได้รับการขัดขวางใดๆ จากเครื่องบินขับไล่ของญี่ปุ่นและของไทยเลย แม้แต่ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานก็ยิงยิงไม่ได้ทำการต่อสู้ ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ครองความเป็นเจ้าอากาศเหนือท้องฟ้าเมืองไทยโดยเด็ดขาดและสิ้นเชิง สำหรับการรบทางบกกองทัพญี่ปุ่นในพม่าก็ถูกโจมตีถอยร่นลงมาเป็นลำดับ⁴⁴

ต้นเดือนสิงหาคม 2488 สัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงสู่นครฮิโรชิมาและนครนางาซากิ ทำให้ญี่ปุ่นยอมจำนนโดยปราศจากเงื่อนไข ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งเห็นคุณค่าของปฏิบัติการเสรีไทย และมีความเชื่อถือนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้แนะนำให้นายปรีดี ประกาศ “สันติภาพ” เพื่อยืนยันว่าการประกาศสงครามต่ออังกฤษและอเมริกาเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 นั้น ขัดต่อเจตนารมณ์ของประชาชนชาวไทย และขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย⁴⁵

ในวันที่ 16 สิงหาคม 2488 รัฐบาลไทย “ประกาศสันติภาพ” และให้การประกาศสงครามต่อสหรัฐฯ และบริเตนใหญ่ “เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย” เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นประเทศผู้แพ้สงครามรัฐบาลไทยจึงไม่ต้องยอมจำนน กองทัพไทยไม่ต้องวางอาวุธ และดินแดนไทยไม่ต้องถูกยึดครอง ไทยยังคงความเป็นประเทศเอกราชและมีอธิปไตยโดยสมบูรณ์ต่อไป แต่เนื่องจากไทยกับอังกฤษได้ประกาศสงครามต่อกัน ดังนั้นจึงต้องเจรจาตกลงยกเลิกสถานะสงครามดังกล่าว ซึ่งอังกฤษมีข้อเรียกร้องต่อประเทศไทยหลายประการเพราะเป็นผู้เสียหาย การเจรจายืดเยื้อยาวนานถึง 4 เดือน จึงบรรลุ

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 455.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 431.

ข้อตกลงยกเลิกสถานะสงครามเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2489 ซึ่งเป็นเวลาเกือบ 4 ปีที่ประเทศไทยตกอยู่ในสถานการณ์สงคราม ประเทศไทยจึงได้กลับคืนสู่ภาวะปกติอีกครั้งหนึ่ง (อ้างอิงจาก : แคมสุช นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิชาญชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544 และ วิชิตวงศ์ ณ บ่อมเพชร (ราชบัณฑิต), “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาษฎร พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทปาลิต”, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

เมื่อประเทศไทยประกาศเข้าร่วมรบเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง ในเดือนมกราคม 2485 ขณะนั้นประชาชนไทยทั้งประเทศกำลังตกอยู่ในยุค “ปฏิวัติทางวัฒนธรรม” ตามแผนการสร้างชาติของท่านผู้นำ และการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งนี้เป็นไปอย่างพิสดารตลอดระยะสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่าคนไทยจะต้องมีวัฒนธรรมสูงในสายตาของชาวโลก เพื่อป้องกันไม่ให้ชาติมหาอำนาจทั้งหลายมายึดครองประเทศไทย โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อถ่ายทอดอารยธรรมให้ เพราะจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ จอมพล ป. เห็นว่าประเทศในเอเชียต้องตกเป็นเมืองขึ้นของยุโรปและอเมริกา เพราะประเทศเหล่านั้นด้อยอารยธรรม และการที่ประเทศไทยรักษาเอกราชไว้ได้ตลอดยุคสมัยแห่งล่าอาณานิคมก็เนื่องมาจากพระมหากษัตริย์ไทยทรงพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ความเจริญทางวัฒนธรรมได้ทันเวลา

ฉะนั้น สิ่งที่จอมพล ป. เห็นว่ามีความจำเป็นและสำคัญที่สุดในขณะนั้น คือ การปรับสังคมไทยด้วยการเร่งรัดสร้าง “วัฒนธรรมไทย” กันอย่างจริงจัง และในทัศนะของ จอมพล ป. ความมีวัฒนธรรมหมายถึง “การมีหัวใจเป็นไทย”⁴⁶ เมื่อไทยเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป. พิบูลสงครามเชื่อมั่นในตัวเองเหลือเกินว่าเมืองไทยมีผู้นำอยู่เพียงผู้เดียว คือ ฯพณฯ ท่าน และนโยบายสงครามผู้นำจะต้องเด็ดเดี่ยวเข้มแข็ง⁴⁷ ดังนั้นการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงถูกดำเนินไปอย่างรุนแรงและเด็ดขาด สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างชาติอีกอย่างหนึ่งคือการที่ญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยดังที่กล่าวมาแล้วว่าญี่ปุ่นเคยช่วยเหลือให้ไทยขยายดินแดนได้ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณเมื่อครั้งสมัยสงครามอินโดจีนมาครั้งหนึ่งแล้ว ในปี พ.ศ. 2486 ญี่ปุ่นยังได้ช่วยขยายดินแดนไทยออกไปทั้งทางเหนือและทางใต้ก็เป็นครั้งที่สอง โดยมอบดินแดนรัฐเชียงตุงและเมืองพานทางเหนือ และ 4 รัฐมลายูทางใต้คือ รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และ ปลิสกลับคืนให้ไทย⁴⁸ การขยายดินแดนอีกครั้งหนึ่งนี้ทำให้คนไทยตื่นตื่นและภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่และในชัยชนะเหนืออังกฤษที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นมหาอำนาจและมาข่มขู่เอาดินแดนไปจากไทย ญี่ปุ่นเองก็โฆษณาความรุ่งเรืองของเมืองไทยให้นานาชาติรู้จัก เช่น การประกาศความยิ่งใหญ่ของ “วงการไฟบูลย์ร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ที่ไทยเป็นพันธมิตร

⁴⁶ แคมสุช นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, น. 68.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 69.

ร่วมและป้อนคำขวัญ “เอเชียเพื่อชาวเอเชียเท่านั้น” นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังแสดงเจตจำนงที่จะเคารพและรักษาเอกราชของชาติไทย คนไทยจึงเชื่อกันว่าไทยจะสามารถยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับประเทศแสนยานุภาพเช่นญี่ปุ่นได้ และจะร่วมมือกันขับไล่จักรวรรดินิยมตะวันตกออกไปจากผืนแผ่นดินเอเชียให้หมด⁴⁹

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้อำนาจเผด็จการอย่างเด็ดขาดในการปกครองประเทศ แผนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เป็นระบบเผด็จการเด็ดขาดเช่นเดียวกัน คนไทยทุกคนต้องยกย่องและปฏิบัติตามคำสั่งของจอมพล ป. ในฐานะผู้นำ และได้มีการโฆษณาส่งเสริมบารมีท่านผู้นำกันอย่างเอิกเกริกทั่วประเทศ หนังสือพิมพ์ทุกฉบับมีหน้าที่รับสนองบัญชาจาก “เบื้องบน” คอยโฆษณาให้ประชาชนเคารพยกย่องและนิยมชมชื่น “ท่านผู้นำ” ว่าเป็นผู้มีพระคุณด้วยการลงคำข

ว ญ ต ำ ง ำ

ตีพิมพ์ลงบนหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับและทุกวัน โดยใช้คำขวัญต่างๆ กันไป⁵⁰ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ถือเอาไก่และสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวเพราะ ๗ ธนฯ ท่านเกิดปีระกา วันพุธ และให้ทำรูปไก่

กางปีกไว้ตามที่ต่างๆ เช่น ในทำเนียบสามัคคีชัยมีการแกะสลักสัญลักษณ์ประจำตัวท่านผู้นำไว้ตามเก้าอี้ ตามประตูหน้าต่างและตามรั้ว และทางการยังชักชวนให้บ้านเรือนทุกหลังประดับรูปท่านผู้นำ ให้ประชาชนในโรงละครและโรงมหรสพยืนทำความเคารพรูปของ ๗ ธนฯ ท่านเมื่อเพลงมหาฤกษ์มหาชัยบรรเลงขึ้น และให้ร่วมกันประดับประดาธงชาติในวาระดิถีวันคล้ายวันเกิดของท่านผู้นำ ซึ่งหนังสือพิมพ์ทุกฉบับต่างพร้อมใจกันลงข่าวสดุดีในหน้าแรกเต็มทั้งหน้า ตลอดไปถึงหน้าในอีกหลายหน้าหรือเกือบทั้งฉบับ หลวงวิจิตรวาทการรัฐมนตรีคนสนิทของท่านผู้นำถึงกับเขียนบทละครสรรเสริญยกย่องให้ท่านผู้นำเป็นเทวดามีอิทธิปาฏิหาริย์รักษาคนตาบอดแต่กำเนิดให้หายได้⁵¹ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เขียนบทความส่งเสริมการสร้างชาติโดยใช้นามปากกาต่างๆ เช่น “อกไก่” “สามัคคีไทย” ลงในหนังสือพิมพ์และออกกระจายเสียงทางวิทยุเป็นประจำทุกวัน ฉะนั้นคนไทยทั่วประเทศจึงได้อ่านและรับฟังความคิดของท่านผู้นำอยู่ตลอดเวลา ท่านได้แต่งคำขวัญออกมามากมาย คำขวัญของท่านนำเลื่อมใสทำให้ผู้ฟังเกิดความภาคภูมิใจในเกียรติของชาติและของตนเอง เช่น “คนไม่รักชาติคือคนที่เกิดมารกโลก” “จงเชื่อฟังรัฐบาลและท่านผู้นำของเราโดยเคร่งครัด” “เราตายดีกว่าชาติตาย” “ไทยทำไทยใช้ เท่ากับไทยช่วยไทย” ฯลฯ จึงนับว่าท่านผู้นำสามารถใช้อำนาจและอิทธิพลแทรกซึมและปลูกฝังความคิดของตนเองให้กับประชาชนได้อย่างกว้างขวางและไม่มีขอบเขตจำกัด⁵²

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 72.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 73-74.

⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 74.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้สื่อทางวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ลัทธิ “ผู้นำนิยม” ให้ตนเองอย่างเต็มที่ ด้วยการออกพระราชบัญญัติและกฎระเบียบต่างๆ ควบคุมการเสนอข่าวของสื่อมวลชน⁵³ สถานีวิทยุกระจายเสียงในเวลานั้นมีอยู่เพียงสถานีเดียว คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้เป็นเครื่องมือในการชี้้นำความคิดของประชาชน⁵⁴ การปลุกกระตุ้นความคิดชาตินิยมและผู้นำนิยมของมวลชนอีกแบบหนึ่งที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีก็คือ การปลุกใจประชาชนผ่านการ Entertain เช่น วิธีปลุกใจด้วยเพลง และบทละครอิงประวัติศาสตร์เตือนชาวไทยมิให้ประมาทและให้สมานสามัคคีต่อกัน โดยหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และได้แต่งบทเพลงและบทละครไว้มากมาย เช่น บทละครเรื่องเลือดสุพรรณ ส่วนบทเพลงต่างๆ ก็เช่น เพลงตื่นเถิดชาวไทย เลือดไทย นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเมื่อคณะรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องลาออกในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากรัฐบาล สร้างผลงาน “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ให้แก่สังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ของชาติ (อ้างอิงจาก : แกมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”,

ส น พ .

วิชาญชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544. และ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาซูด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทราปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

สิ่งประหลาดมหัศจรรย์ในยุคสร้างชาติสมัยท่านผู้นำที่น่าสนใจคือ การปฏิรูปการแต่งกายกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแนะนำให้คนไทยแต่งกายตามระเบียบที่วางไว้เพื่อเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติ ทั้งยังบังคับให้ประชาชนทุกคนใส่หมวกเมื่อออกพ้นเคหสถาน โดยการแต่งกายของประชาชนนั้น กระทรวงมหาดไทยได้ให้คำแนะนำไว้ 6 ประการคือ

1. เครื่องแต่งกายของประชาชนมี 3 ประเภท คือ เครื่องแต่งกายธรรมดา เครื่องแต่งกายตามโอกาส และเครื่องแต่งกายทำงาน ซึ่งมีทั้งทั่วไปและงานเฉพาะ
2. เครื่องแต่งกายธรรมดาสำหรับชายประกอบด้วย หมวก เลื้อยชั้นนอก คอเปิดหรือคอปิด ถ้าคอเปิดต้องสามเลื้อยเช็ดและผูกเนคไท หรือหูกระต่าย กางเกงฟรั้งขายาว รองเท้าหุ้มส้นหรือหุ้มข้อ และสวมถุงเท้า
3. เครื่องแต่งกายธรรมดาสำหรับหญิงประกอบด้วย หมวก เลื้อยนอกคลุมไหล่ ผ้าถุง (ซึ่งกระโปรงก็อนุโลมว่าเป็นผ้าถุงได้) รองเท้ารัดส้นหรือหุ้มส้น และถุงเท้า (ถุงเท้าไม่บังคับ)

⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 74-75.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 75.

4. เครื่องแต่งกายตามโอกาส ได้แก่ เครื่องแต่งกายใช้ในการกีฬา หรือสังคมตามสมควรแก่กาลเทศะ

5. เครื่องแต่งกายทำงานทั้งหญิงและชายก็ใช้หลักเดียวกันกับเครื่องแต่งกายธรรมดา เป็นแต่ว่าหมวกและรองเท้าสวมหรือไม่สวมอย่างไร ก็แล้วแต่ลักษณะของงาน สำหรับผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาสั้นก็ได้ หรือจะเป็นกางเกงไทยสามส่วนอย่างที่ชาวนาใช้ก็ได้ เล็กก็เช่นเดียวกันสำหรับผู้ชายขอให้มีแขน และผู้หญิงเป็นเสื้อคลุมไหล่ สีของเครื่องแต่งกายชุดทำงานให้เป็นสีที่ไม่ฉูดฉาด เช่น สีเทา สี kaki สีคราม ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

6. การสวมใส่เครื่องแต่งกายนอกเขตเทศบาล หรือในชนบทนั้นให้เป็นแบบไทยๆ ไม่ต้องใช้ชุดสากลผูกเนคไท แต่ต้องสวมหมวกและสวมรองเท้าหุ้มส้นหรือรัดส้น

ความมุ่งหมายของรัฐนิยมฉบับนี้ก็เพื่อให้ประชาชนแต่งกายอย่างสุภาพมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสมกับที่ไทยเป็นอารยชน ไม่ใช่คนป่าคนดอย ป่าเถื่อน⁵⁵ นอกจากนี้รัฐบาลได้เร่งรณรงค์เรื่องหมวกถึงกับมีคำขวัญออกมาว่า “มาล่านำไทยไปสู่มหาอำนาจ” “มาล่านำไทยให้รุ่งเรือง” รัฐบาลใช้มาตรการกวดขัน

ค

น

แต่งกายขาดวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น เช่น ไม่ให้รถโดยสารรับคนไม่สวมหมวก ไม่ให้คนไม่สวมหมวกเข้าติดต่อในสถานที่ราชการ บางรายถึงกับถูกจับกุมในข้อหาผิดวัฒนธรรม

ต่อมา รัฐบาลก็หันมาสั่งประชาชนให้เลิกกินหมาก ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความปลอดภัยอย่างร้ายแรงให้กับประเทศ เพราะคนกินหมากเป็นคนป่าเถื่อน มองเหมือนมีเนื้อสัตว์สดๆ ติดเลือดแดงอยู่ที่ปาก ในการกินหมากผู้กินต้องเคี้ยวเอื้องเหมือนควายอยู่เสมอทำให้ปากเหม็น ฟันเขยิบเสียวระบือบ หน้ากร้านแก่เกินอายุ เป็นโรครำมะนาด ปลายประสาทลิ้นชา เป็นโรคเบื่ออาหาร โรคท้องร่วง และอาจเป็นมะเร็งได้ง่าย ชาติผู้ไฟหย่อน และทำให้สถานที่ต่างๆ ของบ้านเมืองสกปรกขาดความสวยงาม เพราะนักกินหมากชอบบ้วนน้ำหมากเลอะเทอะ ความเสื่อมเสียนับประการข้างต้นนี้ ทำให้รัฐบาลเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้มาตรการเด็ดขาดกับคนกินหมากซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีวัฒนธรรม กระทรวงมหาดไทยจึงออกคำสั่งห้ามประชาชนที่กินหมากเข้าไปติดต่อในสถานที่ราชการทั่วไป ปลัดกระทรวงยังมีหนังสือด่วนมากถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ให้กวดขันเรื่องคนกินหมาก ห้ามขายพลูในตลาด ห้ามปลูกต้นพลู ทำสวนพลู ตลอดจนให้ตัดต้นหมากต้นพลูให้หมดสิ้น ป้องกันไม่ให้คนไทยต้องตกเป็นทาสของหมากพลูอีกต่อไป⁵⁶

⁵⁵ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป. อินทรปาลิต,” น. 335-336.

⁵⁶ แกมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, น. 84.

การปรับปรุงปฏิวัตินวัตกรรมที่พิสดารอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การปรับปรุงตัวอักษรไทย จากเดิม ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมาเป็นไทยแท้ๆ สมัยท่านผู้นำ⁵⁷ คือ มีการกำหนดหลักการใช้ภาษาไทยขึ้นใหม่ เป็นจำนวนมาก ทั้งพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ไวยากรณ์ และโครงสร้างต่างๆ ซึ่งอาจสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

ตามหลักการใช้อักษรไทยแบบใหม่ ตัวอักษรและสระที่งดใช้คือ

สระ ใ ถุ ฤ ฦ ภา รวม 5 ตัว

พยัญชนะ ข ต ฉ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ศ ษ ฬ รวม 13 ตัว

ส่วน ญ (ญ หญิง) ให้คงไว้ แต่ให้ตัดเชิงออก คงเขียนรูป ญ (ไม่มีเชิง)

คำที่เคยใช้ ใ (ใม่้วน) ให้ใช้ ไ (ใม่ลวย) แทน

คำที่เคยใช้ ฤ ฤา ให้ใช้ ร แทน

คำที่เคยใช้ ฦ ฦา ให้ใช้ ล แทน

สำหรับพยัญชนะที่งดใช้ให้ใช้คำที่เสียงเหมือนกันแทน เช่น ฉ ใช้ ค, ฌ ใช้ ช, ฎ ใช้ ด, ฏ ใช้ ต, ฐ ใช้ ถ ฯลฯ

อนึ่ง คำที่มีได้มาจากบาลี-สันสกฤต ให้เขียนตามระเบียบคำไทย เช่น บรร เขียนเป็น บัน ควร เขียนเป็น ควน ลำคัญ เขียนเป็น ลำคัน

จะนั้น ในสมัยนี้จึงมีคำไทยที่แปลกตาใช้มากมาย เช่น วัณธัม ธรณี ทาน เลิม จริน ฯลฯ

ในเรื่องคำสรรพนาม รัฐบาลให้ใช้ ฉัน สำหรับบุรุษที่หนึ่ง และ ท่าน สำหรับบุรุษที่สอง เพียงสองคำเท่านั้น ห้ามใช้คำอื่น เพราะแสดงถึงความต่ำต้อยทางวัฒนธรรม

คำรับและคำปฏิเสธ ให้ใช้คำว่า ชาย ใช้คำว่า ครับ, หญิง ใช้คำว่า ค่ะ, ปฏิเสธ ใช้คำว่า เปล่า

และคำขวัญที่มีการรณรงค์กันอย่างครึกโครมในช่วงนี้ คือ “จงพร้อมใจกันใช้คำ ฉัน-ท่าน-จะ-ไม่-ขบใจและขอโทษ” (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิชาญชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544. และ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการ ลั ง ค ม ไ ท ย กั บ หัสนิยายชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทรปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

พุทธศักราช 2484 รัฐบาลได้พิจารณาว่าถึงแม้ประชาชนชาวไทยจะมีนามสกุลใช้เช่นเดียวกับชาวตะวันตกมาตั้งแต่ปี 2456 แต่สำหรับชื่อบุคคล หรือ “ชื่อตัว” ที่คนไทยนิยมเรียกกันนั้นควรมีการปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และควรอนุญาตให้บุคคลมีชื่อรอง ถัดจากชื่อตัว เช่น บุคคลที่เคยมีบรรดาศักดิ์ และได้ลาออกจากบรรดาศักดิ์ไปแล้ว ก็อาจจะใช้ราชทินนามเป็นชื่อรองได้ และการตั้งชื่อก็ควรจะให้สอดคล้องกับ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

เพศของผู้เป็นเจ้าของชื่อ และเป็นชื่อที่สุภาพ เป็นต้น⁵⁸ จึงได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องหลักการตั้งชื่อบุคคล มีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้ความหมายที่รู้ในตัวเองว่าเป็นชาย หรือเป็นหญิง
2. ชื่อหนึ่งให้มีเพียง 3 พยางค์เป็นอย่างมาก
3. ชื่อบุคคล ควรเป็นคำไทยสามัญ และเป็นคำที่เก็บรวบรวมไว้ในพจนานุกรม
4. คำที่ไม่ควรนำมาใช้ตั้งชื่อ ได้แก่ คำที่มีสำเนียงเป็นคำต่างดาว คำที่มุ่งหมายให้พ้องกับราชทินนาม หรือชื่อสกุลของผู้อื่น คำที่มีความหมายถึงพระมหากษัตริย์ คำที่ชวนให้ล้อเลียน คำอุทานตามไวยากรณ์ คำที่เป็นชื่อเรียกเล่นโดยไม่มี ความหมาย คำที่รู้สึกไม่เป็นมงคล คำที่พ้องเสียงกับคำที่มีความหมายไม่ดี คำที่ไม่มีความหมาย และคำที่เป็นศัพท์ยากหรือศัพท์ลึกลับ

5. บุคคลสามารถใช้อักษรย่อแทนชื่อได้
6. เพื่อมิให้ชื่อพ้องกันจะมีชื่อรอง ถัดไปจากชื่อตัวก็ได้
7. ผู้ที่บวชแล้ว จะใช้ชื่อพระ (ฉายา) เป็นชื่อรองก็ได้
8. ผู้ที่ออกจากบรรดาศักดิ์ จะใช้ราชทินนาม หรือนามสกุลเดิมเป็นชื่อรองก็ได้⁵⁹

รัฐบาลได้ประกาศนรงค์ให้มีการคืนบรรดาศักดิ์ขุนนางและข้าราชการมาตั้งแต่ปี 2484 โดยให้เหตุผลว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความไม่เสมอภาคของประชาชนไทยและศักดิ์นาต่างๆ ไม่มีความหมายและคุณประโยชน์ประการใดแล้วในปัจจุบัน ดังนั้นตั้งแต่ปลายปี 2484 เป็นต้นมาก็มีผู้สมัครใจลาออกจากบรรดาศักดิ์กันเป็นจำนวนมาก และในวันที่ 15 พฤษภาคม 2485 รัฐบาลได้ประกาศพระบรมราชโองการให้

ยกเลิกบรรดาศักดิ์ จากนั้นในวันที่ 30 กรกฎาคม ได้ประกาศยกเลิกข้าราชการฝ่ายพลเรือนด้วย⁶⁰ (อ้างอิงจาก : วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียายชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทราปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

จุดมุ่งหมายสำคัญในการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ การอบรมประชาชนให้เป็นผู้มีวัฒนธรรม รัฐบาลมีความสนใจในเรื่องการกินการอยู่ของประชาชน ที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมใหม่เช่นกัน รัฐบาลจึงมีนโยบายปรับปรุงให้คนไทยมีที่อยู่อาศัยซึ่งมี “วัฒนธรรม” สูงขึ้น คือ อยู่บ้านเรือนฝากระดาน หรืออยู่ตึก ไม่ใช่อยู่ในกระต๊อบเตี้ยๆ ตามดินตามทราย หรือตามเรือนแฝก หลังคาใบไม้ ส่วนการกินของประชาชน รัฐบาลก็ได้อบรมสั่งสอนให้รู้จักกินหมู เบ็ด ไก่ เนื้อ ผัก ไข่ไก่ ไม่ใช่กินข้าวกับ

⁵⁸ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียายชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทราปาลิต,” น. 372.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 372-374.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 374.

น้ำพริก หรือกินสัตว์เลื้อยคลานที่ไม่สมควรเป็นอาหารหรือเอาไปไม่มากินกับพริกกับเกลือเช่นเดิม นอกจากนี้ท่านผู้นำยังได้รณรงค์ให้ประชาชนทุกคนกินกล้วยเดี่ยว โดยให้เหตุผลว่าเป็นอาหารที่อร่อย สะอาด ประหยัด และใช้วัตถุดิบที่ผลิตเองในประเทศไทยทุกอย่าง (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิชาญชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544.)

ในชีวิตสมรส หญิงไทยสมัยท่านผู้นำได้รับการปกป้องสิทธิอย่างน่าพึงพอใจ โดยไม่ต้องลุกขึ้นมาเรียกร้องขอความเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย⁶¹เหมือนในสมัยนี้ ทางการออกคำสั่งให้สามียกย่องภรรยาตลอดเวลา ถ้าเป็นข้าราชการเกิดระหองระแหงกับภรรยาโดยไม่มีเหตุผลจะถือว่าผิดวินัยและได้รับโทษตามความผิด สามีจะต้องจูบลาภรรยาก่อนไปทำงานทุกเช้า และต้องถือปฏิบัติต่อภรรยาตามหลัก 5 ประการ คือ 1.) ให้การยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา 2.) ไม่ดูหมิ่น 3.) ไม่ประพฤตินอกใจ 4.) มอบความเป็นใหญ่ให้ 5.) ให้เครื่องแต่งตัวที่สมควรแก่ฐานะ ผู้หญิงได้รับการยกฐานะให้เท่าเทียมผู้ชาย คือผู้ชายทำอะไรผู้หญิงต้องทำได้เช่นกัน มีการสร้างคำขวัญว่า “ขวัญไทยอยู่ที่หญิงไทย” ขึ้น⁶² (อ้างอิงจาก : แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิชาญชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544.)

ในเรื่องสุขภาพและพลานามัย รัฐบาลของท่านผู้นำได้นำดำเนินนโยบายตามรอยญี่ปุ่นในการฝึกอบรมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่พลเมืองของประเทศ ข้าราชการและประชาชนได้รับคำสั่งให้เล่นกีฬา หัดระเบียบแถว ฝึกกายบริหารและฝึกเดินทางไกล⁶³ ในเรื่องการส่งเสริมศิลปะไทยนั้น ทางการได้ออกคำสั่งให้ประชาชนพร้อมใจกันรักษาค่านิยมไทยแท้ๆ เอาไว้ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้น ใน พ.ศ. 2486⁶⁴

และ ๒๗๓๖ ท่านได้มีบัญชาให้กรมศิลปากรจัดตั้งวงจตุรริยางค์หญิงขึ้นมา และยังให้มีการปรับปรุงการเล่นพื้นเมืองของไทย เช่น รำวง ข้าราชการทุกคนได้รับการส่งเสริมให้หัดรำวงตามแบบที่กรมศิลปากรกำหนดขึ้นในทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ท่านผู้นำเชื่อมั่นว่าชาติที่จะเป็นชาติมหาอำนาจได้ต้องเป็นชาติที่มีพลเมืองมาก ท่านผู้นำจึงต้องการให้ประเทศไทยมีพลเมืองมากๆ จากนั้นจึงได้มีนโยบายส่งเสริมการสมรส สงเคราะห์ผู้มีบุตรมากและการจัดการให้เด็กปลอดภัยเวลาตลอด⁶⁵ ในเวลานั้นบางจังหวัดบางอำเภอได้จัดให้มีการประกวดผู้มีบุตรมากโดยมีการแข่งขันกันว่าคู่สมรสคู่ใดมีบุตรมากที่สุดจะเป็นผู้ชนะและได้รับรางวัล และต่อมาก่อนสิ้นปี

⁶¹ แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, น. 94.

⁶² เรื่องเดียวกัน, น. 95.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 98.

⁶⁵ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวนของ

2486 รัฐบาลได้ออกกฎหมาย “ภาษีชายโส” ตามนโยบายเพิ่มพลเมือง เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม⁶⁶ นอกจากนี้กล่าวมาแล้วว่าท่านผู้นำยังมุ่งให้ราษฎรมีความอยู่ดีกินดีโดยส่งเสริมยกย่อง “คนขยัน” ในแต่ละพื้นที่ให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร⁶⁷ มีการจัดประกวดคนขยันประจำจังหวัด ประจำอำเภอขึ้นอีกด้วย (อ้างอิงจาก : 1. แกมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544 2. ทศ พันธุมเสน และ จินตนา ยศสุนทร, “จากมหาสงครามสู่สันติภาพ”, คณะกรรมการดำเนินงานโครงการฉลอง 100 ปี ชาตกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลราชอาณาจักรไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., ส.ค. 2542. และ 3. วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (ราชบัณฑิต), “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต”, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

การรีบเร่งปฏิวัติทางวัฒนธรรมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการใช้อำนาจเผด็จการเด็ดขาด และเข้มงวดถึงขนาดลงโทษจำคุก ทำให้สังคมไทยซึ่งมีความเครียดอยู่แล้วจากภาวะสงครามยิ่งเกิดความตึงเครียดเพิ่มขึ้นไปอีก เพราะต้องคอยกังวลไม่ให้ปฏิบัติตนผิดไปจากวัฒนธรรมที่ท่านผู้นำกำหนดไว้ โดยได้ให้เหตุผลว่าต้องการให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนเยี่ยงชาติที่เจริญแล้ว เพื่อไม่ให้ถูกนานาชาติดูหมิ่นดูแคลนอีกต่อ และยังต้องยกระดับวัฒนธรรมไทยให้สูงขึ้นในระดับเดียวกับญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นมีความเกรงใจไม่บังอาจที่จะครอบงำไทยทางวัฒนธรรมได้⁶⁸ การถูกบีบบังคับในการดำเนินชีวิตประจำวันประกอบกับความลำบากยากแค้นในภาวะสงครามทำให้ความนิยมของจอมพล ป. ในหมู่ประชาชนลดลงอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงเป็นความเบื่อหน่ายไปในที่สุด

เมื่อจอมพล ป. ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากแพ้คะแนนการลงมติในสภาผู้แทนราษฎรและนายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีให้ยกเลิกประกาศต่างๆ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามหลายฉบับ เช่น เรื่องการชักชวนให้ประชาชนสวมหมวก สวม

รองเท้า และเลิกรับประทานหมาก ตลอดจนการแต่งกายตามรัฐนิยมของท่านผู้นำ เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน วันที่ 2 พฤศจิกายน 2487 ได้ประกาศยกเลิกเรื่องการปรับปรุงตัวอักษรไทย และการใช้เลขสากลเป็นเลขไทย ต่อมายกเลิกประกาศเรื่องการยกเลิกยศและบรรดาศักดิ์ รวมทั้งการยกเลิกยศข้าราชการฝ่ายพลเรือน โดยเปิดโอกาสให้บุคคลที่ลาออกจากบรรดาศักดิ์ขอพระบรมราชานุญาตกลับคืนสู่บรรดาศักดิ์เดิมได้ ต่อมาในวันที่ 9 พฤษภาคม 2488 มีการออกพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ให้บุคคลที่ทำการกบฏและก่อการจลาจลต่างๆ ครั้งที่ผ่านมามีพันมลทินถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เสมือนไม่เคยต้องโทษ โดยบุคคลที่อยู่เบื้องหลังเรื่องนี้คือนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งต้องการส่งเสริมการ

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 463.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 460.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 433.

ปกครองระบอบประชาธิปไตยและรวมพลังคนไทยทั้งชาติทำการกอบกู้อิปไตยของชาติ (อ้างอิงจาก : 1. แก ฤ ม สุ ข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”, สนพ. วิทยุชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., เม.ย. 2544 2. ทศ พันธุ์มเสน และ จินตนา ยศสุนทร (คุณหญิง), “จากมหาสงครามสู่สันติภาพ, คณะกรรมการดำเนินงานโครงการฉลอง 100 ปี ชาตกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, พิมพ์ครั้งที่ 2, กทม., ส.ค. 2542. 3. วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544. และ 4. สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, “แผนชิงชาติไทย”, สนพ. วิทยุชน, 2, กทม., 2544.)

ปี 2487 ถึงปี 2488 เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในประเทศ อันเป็นผลกระทบจากสงครามราคาสินค้าและค่าบริการพุ่งขึ้นสูง เพราะการขาดแคลนสินค้าโดยเฉพาะสินค้าจำเป็นเพื่อการยังชีพ เช่น ยา และเวชภัณฑ์ อาหาร เสื้อผ้า ฯลฯ นอกจากนี้จำนวนธนบัตรที่ใช้ภายในประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอันมากจากการใช้เงินของทหารญี่ปุ่นซึ่งกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้พิมพ์แบงค์ใช้เอง โดยไม่มีการสำรองทองคำตามหลักการพิมพ์ธนบัตร รัฐบาลพยายามควบคุมสถานการณ์ให้เลวร้ายลงไปอีกด้วยมาตรการต่างๆ เช่น เปลี่ยนสภาพของธนบัตรชนิดราคาหนึ่งพันบาท ซึ่งอยู่ในมือของประชาชนเป็นพันบัตรออมทรัพย์อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี กำหนดให้ถอนคืนภายใน 12 เดือน ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียกเก็บธนบัตรใบละพันเอาไว้อีกปีหนึ่ง การแก้มูลค่าธนบัตรในคลังจากราคาพันบาทเป็นห้าสิบบาทในเดือนพฤษภาคม 2488 รัฐบาลได้เปิดสถานคาลิโน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเก็บธนบัตรเข้าคลัง สถานคาลิโนของรัฐบาลมีกำหนดเวลาเพียง 45 วัน ในกรุงเทพฯ มีสถานคาลิโนใหญ่ 2 แห่ง ที่ราชตฤณมัย (สนามม้านางเลิ้ง) 1 แห่ง และที่ภัตตาคารยาวเย็น ถนนเยาวราชอีกแห่งหนึ่ง ในต่างจังหวัดจะมีที่หาดใหญ่แห่งหนึ่ง รัฐบาลเปิดให้เอกชนประมูลเป็นเจ้าของคาลิโน โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ทำให้รัฐบาลมีรายได้จากการประมูลและส่วนแบ่งจากคาลิโน (อ้างอิงจาก : วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ราชบัณฑิต, “วิวัฒนาการสังคมไทยกับทัศนียาชุด พล นิกร กิมหงวนของ ป.อินทปาลิต, สนพ. แสงดาว-สร้อยทอง, กทม., 2544.)

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 เสด็จนิวัตประเทศไทยเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ปีเดียวกันท่ามกลางความปีติยินดีของประชาชนชาวไทย⁶⁹ วันที่ 18 มกราคม 2489 กองทหารสัมพันธมิตรทำพิธีสวนสนามต่อหน้าพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีจอมพลเรือ ลอร์ดทูลย์ส์ แม้นแบทเตน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรและนายทหารทั้งสามเหล่าทัพของอังกฤษเฝ้ารับเสด็จ พิธีตรวจพลสวนสนามวันนั้นเป็นการอำลาประเทศไทยของทหารอังกฤษที่เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเมื่อต้นเดือนกันยายน 2488 รัฐบาลและ

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 474.

ประชาชนชาวไทยถือเอาวันที่ 18 มกราคม 2489 เป็น “วันฉลองสันติภาพ” และเป็นการสิ้นสุดของบรรยากาศสงครามในสังคมไทยที่ดำเนินต่อเนื่องมานาน⁷⁰ มีการจัดการฉลองอย่างยิ่งใหญ่ตามกำลังของประเทศในขณะนั้น

หลังจากนั้นประเทศไทยก็กลับสู่ภาวะสันติภาพ แต่ผลกระทบของสงครามก็ยังได้ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับความยากลำบากอย่างแสนสาหัส สินค้าทุกชนิดยังคงขาดแคลนและมีราคาแพงสูงลิบลิ่ว ประชาชนจำนวนมากไม่มีที่อยู่อาศัย การขาดแคลนยาและเวชภัณฑ์ต่างๆ ทำให้มีผู้ป่วยและผู้บาดเจ็บถึงแก่ชีวิต อาชญากรรมทุกชนิดแพร่ระบาดไปทั่ว ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนขาดสวัสดิภาพและความมั่นคง การทุจริตคอร์รัปชันยิ่งแพร่ระบาดในหมู่ข้าราชการทุกระดับ ประเทศไทยประสบกับความสูญเสียจากภาวะสงครามอย่างมหาศาล โดยเฉพาะความสูญเสียทางจิตใจนั้นมากมายจนไม่อาจประมาณค่าได้เลยทีเดียว อย่างไรก็ตามภาวะสงครามทำให้คนไทยกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ภาวะสงครามกักตุนสินค้าจำเป็นและขายสินค้าในราคาแพงลิบลิ่วชูดเลือดชูดเนื้อประชาชนและอีกกลุ่มหนึ่งโดยการเข้ามายึดอาชีพเป็นนายหน้าซื้อสินค้าให้กองทัพญี่ปุ่น ซึ่งได้รับค่านายหน้าและค่าตอบแทนจากกองทัพญี่ปุ่นสูงมากและยังได้ผลกำไรจากการเป็นพ่อค้าอีกต่อหนึ่ง

นอกจากความยากลำบากนานาประการที่ได้กล่าวไปแล้ว สิ่งที่น่าสลดใจอีกประการหนึ่งก็คือการปลดประจำการทหารจำนวนมากโดยไม่มีเบี้ยหวัดและบำเหน็จบำนาญ ซึ่งรัฐบาลในขณะนั้นคือรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ให้เหตุผลว่า ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตและรัฐบาลไม่อาจหาเงินมาจ่ายให้ทหารได้ ทหารในแนวหน้าทั้งหมดถูกปลดประจำการและต้องเดินเท้ากลับบ้าน โดยรัฐบาลไม่ได้ส่งยานพาหนะใดๆ ไปรับกลับ เนื่องจากต้องส่งยานพาหนะไปให้ทหารสัมพันธมิตรใช้ในการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น ซึ่งสร้างความลำบากเดือดร้อนแก่ทหารเป็นอย่างมาก เพราะบางกองทัพได้ไปรบหรือตริงกำลังอยู่ถึงมณฑลยูนนานในประเทศจีน ซึ่งเป็นการไปร่วมรบกับกองทัพญี่ปุ่นตามคำสั่งของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. นอกจากนี้ไม่มียานพาหนะเดินทางกลับแล้วยังไม่มีเสบียงและของจำเป็นในการยังชีพส่งไปให้ ทหารอดอยากถึงกับต้องขอทานชาวบ้านรายทางมาโดยตลอด เสื้อผ้าก็ขาดวัน ทหารที่เดินเท้ากลับบ้านในครั้งนี้นำข้าวกับไม้ขีดทหารและกองทัพ เพราะมี

สภาพทรุดโทรมยำแย่เสียยิ่งกว่ากองโจร กองทัพในขณะนั้นตกอยู่ในภาวะความเสื่อมและความตกต่ำ นอกจากจะไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลแล้ว ในสายตาประชาชนทั่วไปยังมองกองทัพอย่างดูหมิ่น มองว่ากองทัพไม่จำเป็นสำหรับประเทศอีกต่อไป เพราะไม่อาจสร้างเกียรติภูมิแก่ประเทศได้ต่างกับเสรีไทยซึ่งกอบกู้ชาติบ้านเมืองจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามได้ ความตกต่ำอย่างที่สุดของกองทัพ การถูกดูหมิ่นเหยียดหยามและการมีเสรีไทยเข้ามาแสดงบทบาทแทนกองทัพเป็นชนวนสำคัญที่ผลักดันให้กองทัพทำรัฐประหารและเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเต็มตัว อันเป็นผลให้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองและความชะงักงันในการ

⁷⁰ เรืองเดียวกัน, น. 475.

พัฒนาระบบประชาธิปไตยของประเทศต่อไปในอนาคต (อ้างอิงจาก : สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, สนพ. วิทยุชน, 2, กทม., 2544.)

ทางการเมืองในประเทศหลังจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ บริหารประเทศในภาวะสงครามมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2487 เมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ และฝ่ายไทยได้ประกาศสันติภาพ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ที่ถือว่ยังเป็นรัฐบาลที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น ก็ลาออกเพื่อเปิดทางให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยจากสหรัฐฯ เข้ารับตำแหน่งแทน โดยขณะที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ยังเดินทางกลับมาไม่ถึงประเทศไทยก็ได้มอบหมายให้ นายทวี บุญยเกษตร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการแทนชั่วคราว รัฐบาลรักษาการของนายทวี บุญยเกษตร ซึ่งประกอบด้วยคณะรัฐมนตรีฝ่ายเสรีไทยได้บริหารประเทศอยู่นาน 17 วัน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็เดินทางมาถึง และเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีคณะรัฐมนตรีส่วนมากเป็นเสรีไทยเช่นเดิม

การเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นี้มาจากการสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นสำคัญ⁷¹ เนื่องจากท่าทีคุกคามจากอังกฤษที่จะผลักดันสัญญาสมบูรณแบบอันทำให้ไทยต้องตกอยู่ในสภาพประเทศผู้แพ้สงคราม นายปรีดี พนมยงค์ ต้องการให้สหรัฐอเมริกาเข้าช่วยเหลือเพื่อลดข้อผูกมัดทางสัญญาจากฝ่ายอังกฤษ และประการต่อมาเป็นการประสานรอยร้าวระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายนิยมเจ้า เพื่อสร้างความสมานฉันท์ภายในชาติ เพราะการหนุน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีแสดงให้เห็นว่าผู้ก่อการคณะราษฎรมิได้กีดกันเชื้อพระวงศ์ในการเข้ามาสืบบทบาททางการเมือง⁷² ปรากฏว่าเมื่อขึ้นมาบริหารประเทศแล้ว รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ต้องเจอกับมรสุมด้านการเมืองและสังคม เช่น เกิดจลาจลในเยาวราช เจริญกรุง หัวลำโพง บางลำพู เรียกว่า “จลาจลเลี้ยวพะ” เป็นการตะลุมบอนระหว่างคนจีนและคนไทยประเภทหัวไม้ ในที่สุดตำรวจเข้าคุมสถานการณ์ไว้ได้ ทางด้านเศรษฐกิจรัฐบาลต้องเผชิญกับมรสุมเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างที่สุด ภาวะข้าวยากหามากแพง คนว่างงาน ทหารชั้นประทวนและสัญญาบัตรถูกปลดออก โดยไม่มีเบี้ยบำนาญและถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาล นอกจากนี้รัฐบาลยังได้เสนอตัวให้ชาวฟรีแกงค์การสหประชาชาติโดยที่สหประชาชาติมิได้เรียกร้องเป็นจำนวนมากถึงเดือนละ 2 แสนตัน

มีกำหนด 1 ปี เป็นจำนวนข้าวทั้งสิ้น 2.4 ล้านตัน ซึ่งนับเป็นจำนวนมหาศาล เพราะขณะนั้นเพิ่งจะยุติสงคราม บ้านเมืองต้องเผชิญกับภาวะข้าวยากหามากแพงทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช จึงไม่ได้รับการสนับสนุนและความเชื่อถือจากประชาชนทั่วไปและสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้แล้วรัฐบาลยังได้ได้สั่งจับผู้ต้องหาอาชญากรรมสงครามทันที 14 คน ที่สำคัญเช่น จอมพลป. พิบูลสงคราม, พล.ต.ประยูร ภมรมนตรี, พล.ท.มังกร พรหมโยธี พล.ต.จรูญ รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์, หลวงวิจิตรวาทการ, พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลองสุนทานนท์) เพียร ราชธรรมนิเทศ และสังข์ พัธโนทัย เป็นต้น ทั้งๆ ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรก็ไม่ได้เรียกร้องแต่

⁷¹ สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, “แผนชิงชาติไทย”, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิทยุชน, 2544), น. 45.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

ประการใดเพราะไทยไม่ใช่ประเทศผู้แพ้สงคราม ควบคู่กับการจับกุมนั้น รัฐบาลก็ได้พยายามผลักดันพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรด้วย ปรากฏว่าในขณะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและรัฐสภาไม่ราบรื่น ดังนั้น พ.ร.บ. อาชญากรรมสงครามนี้จึงถูกแปรญัตติในสภาผู้แทนราษฎรถึง 3 มาตรา กว่าที่จะผ่านพ้นสภาออกมาได้ ซึ่งทำให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ไม่พอใจมากและได้อ้างเรื่องนี้มาเป็นเงื่อนไขในการออกพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2488 และกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 5 มกราคม 2489⁷³

ในระบอบที่มีการรณรงค์เพื่อเลือกตั้งใหม่เนื่อง การเมืองในระบบพรรคก็ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการ⁷⁴ สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเริ่มต้นของระบบพรรคการเมือง ก็คือความแตกแยกของคณะราษฎร โดยเฉพาะระหว่างนายควง อภัยวงศ์ และ นายปรีดี พนมยงค์ โดยสาเหตุส่วนหนึ่งนั้นเนื่องมาจากการเลือกตั้งที่มีขึ้นในวันที่ 6 มกราคม 2489 นั้น นายควง อภัยวงศ์ได้ลงสมัครในพระนครเขต 2 ซึ่งเป็นเขตที่ พ ร ร ค สหชีพซึ่งให้การสนับสนุนต่อนายปรีดี ได้ส่งนายวิลาศ โอสถานนท์ ลงสมัคร และฝ่ายสหชีพได้ช่วยเหลือวิลาศอย่างเต็มที่ปรากฏว่านายควง อภัยวงศ์ ชนะการเลือกตั้ง และกลายเป็นผู้ก่อการ พ.ศ. 2475 คนแรกที่ได้เป็น ส.ส. ประเภทที่หนึ่ง แต่กระนั้นนายปรีดี พนมยงค์ก็ได้สนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี หากแต่ไปให้การสนับสนุนต่อดิเรก ชัยนาม⁷⁵ โดยได้ให้เหตุผลว่านายควงแม้จะมีความสามารถเป็นที่ยอมรับและสามารถตีสองหน้ากับญี่ปุ่นได้ แต่ในสถานการณ์ที่สงครามสิ้นสุดและต้องเจรจากับต่างประเทศ เป็นจำนวนมากนายดิเรกมีความเหมาะสมมากกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการลงคะแนนเสียงในสภาปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์กลับได้รับการสนับสนุนมากกว่านายดิเรก ชัยนาม ดังนั้น ควง อภัยวงศ์ จึงได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลชุดต่อมา ปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ที่นายควง อภัยวงศ์ เสนอแต่งตั้งนั้นไม่มีฝ่ายสหชีพรวมอยู่ด้วยเลย แต่มีฝ่ายขุนนางเก่าเข้าร่วมหลายคนและควบคุมตำแหน่งสำคัญ⁷⁶ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่านายควง

อภัยวงศ์ ได้แยกตัวออกจากคณะราษฎรแล้ว ดังนั้น รัฐบาลชุดนี้เป็นชุดแรกที่ตัดหลัก 6 ประการของคณะราษฎรออกจากนโยบายของรัฐบาล นับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้รับรองจากสภาผู้แทนราษฎรโดยฝ่ายสหชีพงดออกเสียง รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ 2 มีวาระอยู่ได้เพียงเดือนเศษก็ต้องล้มลง เมื่อนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส. อุบลราชธานี เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขันเข้าสู่สภา เพื่อป้องกันไม่ให้กลุ่มพ่อค้า

⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 46.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 48.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

ข้าราชการ ฉวยโอกาสแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ นายทองอินทร์ได้ยืนยันว่า พ.ร.บ. นี้สามารถคุ้มครองประชาชนให้สามารถครองชีพอยู่ได้ อย่างไรก็ตาม ส.ส. ฝ่ายรัฐบาลได้ลุกขึ้นค้านร่าง พ.ร.บ. นี้อย่างรุนแรง เพราะรัฐบาลไม่อาจควบคุมราคาสินค้าได้และอาจไม่เป็นผลดี เพราะผู้ค้าจะไม่ยอมนำสินค้าออกจำหน่าย การอภิปรายเป็นไปอย่างรุนแรง โดยชี้กทางฝ่ายรัฐบาลยื่นกรานอย่างเดียวกันว่า“ทำไม่ได้” ทั้งที่ฝ่ายรัฐบาลคัดค้านอย่างรุนแรงว่าไม่อาจปฏิบัติได้จริง แต่ร่างพระราชบัญญัตินี้ก็ยังคงชนะในการลงคะแนน เมื่อผลเป็นเช่นนี้และด้วยมารยาททางการเมือง รัฐบาลควม อภัยวงศ์ จึงได้ลาออกกลางสภาฯ ในวันนั้นเอง ต่อมาปรีดีพนมยงค์ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการมาเป็น “รัฐบุรุษอาวุโส” แล้ว ก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน⁷⁷ในวันที่ 25 มีนาคม 2489

รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ นั้นเมื่อเข้าบริหารประเทศก็ได้เร่งดำเนินการผลักดันการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งตกค้างมาตั้งแต่ก่อนสงครามยุติให้แล้วเสร็จ ดังนั้นจึงได้มีการเร่งให้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาเป็นรายมาตรา จนกระทั่งรัฐธรรมนูญผ่านการพิจารณาจากสภาและสมาชิกสภาได้ลงมติเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2489 จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลพระราชทานอย่างเป็นทางการในวันที่ 9 พฤษภาคม 2489 ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสำคัญในยุคนี้เริ่มต้นจากการฟื้นฟูอิทธิพลของฝ่ายนิยมเจ้าและฝ่ายขุนนางเก่า เพราะรากฐานของกลุ่มนี้มีความเป็นปฏิบัติกับคณะราษฎรมาตั้งแต่ดั้งเดิมและถูกรัฐบาลสมัยหลวงพิบูลสงครามกำจัดและบทบาทและอิทธิพลลง แต่ในระยะสงครามมหาเอเชียบูรพา กลุ่มนี้ได้มีโอกาสเริ่มรื้อฟื้นบทบาทและอิทธิพลขึ้นมาใหม่ โดยการเข้ามาเป็นฝ่ายขวาของขบวนการเสรีไทยในการสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ การรวมตัวของฝ่ายนิยมเจ้าและขุนนางร่วมกับนายควม อภัยวงศ์ ผลักดันมาสู่การก่อตั้งพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเห็นได้ชัดว่า กลุ่มนี้ได้พุ่งเป้าหมายในการโจมตีต่อต้านที่นายปรีดี พนมยงค์ และนั่นทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากรัฐบาลชุดเดิมของปรีดี พนมยงค์จะต้องสิ้นสุดลงในวันที่ 8 มิถุนายน 2489 เพราะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ดังนั้น พหุสภาและสภาผู้แทนราษฎรจึงจะต้องเปิดการประชุมร่วมพิจารณาเลือกเฟ้นนายกรัฐมนตรีใหม่ปรากฏว่าเมื่อมีการประชุมร่วมกันสมาชิกพรรคประชาธิปไตยจำนวนหนึ่งก็ลุกออกจากที่ประชุม โดยเห็นว่าการประชุมในวาระเช่นนี้พหุสภาและสภาผู้แทนราษฎรควรจะต้องประชุมแยกกันมิใช่ประชุมร่วมกัน แต่ที่ประชุมที่เหลืออยู่ก็ยังมีผู้เข้าร่วมประชุมครบองค์ประชุมและได้รับรองให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป⁷⁸ แต่ยังมีทันได้ดำเนินการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีก็เกิดเหตุร้ายขึ้นก่อน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตด้วยพระแสงปืนเมื่อเช้าวันที่ 9 มิถุนายน รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์เกี่ยวกับสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าเป็นอุบัติเหตุ แต่มีข่าวลือแพร่สะพัดไปว่าถูกลอบปลงพระชนม์ กลางดึกคืนนี้

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 49.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 55.

ผู้แทนราษฎรได้เปิดประชุมเป็นการฉุกเฉิน เพื่ออัญเชิญและสถาปนาสมเด็จพระอนุชาเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายฉะบับ ซึ่งสภาผู้แทนฯ ได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ รัฐบาลของนายปรีดีในขณะนั้นไม่ค่อยราบรื่นประสบปัญหาด้านวิกฤตศรัทธาและความเชื่อมั่น เนื่องจากมีข่าวเล่าลือกันทั่วไปว่าท่านมีส่วนรู้เห็นในการปลงพระชนม์ชีพพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ความคลุมเครือและเงื่อนงำในเหตุการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นอาวุธอันทรงอำนาจสำหรับฝ่ายประชาธิปไตยที่จะนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวต่อต้านและโจมตีฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์

นอกจากนี้ยังมีปัญหาความผิดเคื่องของเศรษฐกิจ รัฐบาลพยายามเพิ่มเงินเดือนให้ข้าราชการและยังจ่ายเงินทดแทนพิเศษให้แก่ทหารที่ถูกปลดประจำการเมื่อครั้งรัฐบาลนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจกระเตื้องขึ้น เมื่อปัญหาด้านการเมืองและสังคมรุนแรงมาก นายปรีดีจึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นมีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 5 สิงหาคม ปรากฏว่าฝ่ายประชาธิปไตยได้รับชัยชนะในกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ แต่ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับเลือกตั้งจากอยุธยาเขต 2 โดยปราศจากคู่แข่งและ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ได้รับเลือกตั้งจากอยุธยาเขต 1 ปรากฏว่าปรีดี พนมยงค์ ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป ดังนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ หัวหน้ากลุ่มแนวรัฐธรรมนูญก็ได้รับการคัดเลือกจากสภาผู้แทนราษฎรให้รับตำแหน่งแทน⁷⁹

รัฐบาลของพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ นั้นเข้ามาบริหารประเทศในระยะเวลาที่กำลังมีวิกฤตการณ์หลายประการ ในทางเศรษฐกิจก็คือ การที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงคราม อันนำมาซึ่งภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง มีการขาดแคลนข้าว ทำให้เกิดการทุจริตอย่างกว้างขวาง เนื่องจากไทยต้องส่งข้าวแก่อังกฤษ สหประชาชาติตามที่รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ทำข้อตกลงไว้ ส่วนในทางการเมือง กรณีสวรรคตได้ทำให้ภาพพจน์ของรัฐบาลตกต่ำอย่างมาก แต่กระนั้นรัฐบาลก็ได้พยายามที่จะให้เสรีภาพอย่างเต็มที่ด้วยการจะยกเลิกการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ และให้หนังสือพิมพ์เซ็นเซอร์ตนเอง แม้พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ จะอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยมีนายปรีดีให้การสนับสนุนรัฐบาลก็ยังคงประสบปัญหาในเรื่องเดิม คือ กรณีสวรรคตของ ร.8 ไม่สามารถคลี่คลายลงได้ อีกทั้งรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาข้าวยากหามากแวงและเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องข้าวสารขาดแคลนจนประชาชนต้องเข้าคิวซื้อ ทั้งที่ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและปลูกข้าวรายใหญ่ของโลก ล่วงเข้าปี 2490 สภาวะของประเทศไทยภายใต้รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ประสบปัญหาเงินเฟ้ออย่างหนักราคาข้าวแพงขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน เกิดการปล้นสดมภ์ มีชุมโจรและช่องโจรเกิดขึ้นทั่วประเทศ มีการกักตุนสินค้าตลอดจนมีการลักลอบส่งข้าวออกนอกประเทศ และมีการคอร์รัปชันทั่วหวัระแหง ความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และการโจมตีเรื่องการทุจริตในวงการรัฐบาลและรัฐสภาทำให้รัฐบาลมีภาพพจน์ตกต่ำยิ่งขึ้น

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 57.

ในระบอบที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งถูกกันออกไปจากวงการเมืองระยะหนึ่ง ได้แสดงเจตนาว่าจะกลับเข้าสู่วงการเมืองอีกครั้ง โดยแถลงเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2490 ว่าจะตั้งพรรคการเมืองชื่อ “ธรรมาธิปไตย”⁸⁰ ฝ่ายสหชีพได้แสดงการต่อต้านคัดค้านอย่างรุนแรง มีการจัดการชุมนุมใหญ่เพื่อปราศรัยต่อต้านและประณามจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่สนามหลวง แต่ในทางกลับกันฝ่ายประชาธิปไตยก็ได้แสดงท่าทีต่อต้านการทวนกลับสู่วงการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงครามแต่อย่างใด แนวโน้มดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าฝ่ายจอมพล ป. และพรรคประชาธิปไตยมีการรวมตัวกันเพื่อที่จะต่อต้านฝ่ายปรีดี การที่พรรคประชาธิปไตยยื่นขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลเมื่อเดือนพฤษภาคม 2490 ได้สร้างความสั่นสะเทือนอย่างมากแก่เสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาล แม้ว่าฝ่ายรัฐบาลจะยังคงชนะในการลงมติในสภา แต่การโจมตีของพรรคประชาธิปไตยก็ได้ทำให้ความน่าเชื่อถือความชอบธรรมของรัฐบาลตกต่ำเสียหายเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปไตยเป็นการทำรัฐประหารรัฐสภานั่นเองท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวความขัดแย้งในวงการรัฐบาลก็ทวีขึ้นด้วย ในฝ่ายพรรคประชาธิปไตยเองก็ประสบปัญหาความแตกแยกเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากความขัดแย้งภายในระหว่างฝ่ายของควง อภัยวงศ์ และเสียง ไซยกาล เมื่อมาถึงต้นเดือนพฤศจิกายน 2490 สถานการณ์ของคณะรัฐบาลอยู่ในภาวะวิกฤตอย่างมาก ดังนั้นในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน คณะรัฐมนตรีจึงตัดสินใจว่าจะลาออก และมอบหมายให้นายกรัฐมนตรี พล.ร.ต. ถวัลย์ ไปทาบถาม พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ให้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน การพบกันที่ทำเนียบท่าช้าง ของพล.ร.ต. ถวัลย์ พล.อ.อดุล และนายปรีดี ในวันที่ 8 พฤศจิกายน จึงได้มีการตกลงกันว่า พล.ร.ต. ถวัลย์ จะลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 11 พฤศจิกายน และ พล.อ.อดุล จะได้รับการสนับสนุนจากพรรคสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญและอิสระ ให้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน แต่ปรากฏว่าในคืนวันนั้นก็เกิดการรัฐประหารขึ้นเสียก่อน⁸¹ (อ้างอิงจาก : สุชาติ ยัมประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, สนพ. วิญญูชน, 2, กทม., 2544.)

กล่าวโดยสรุปรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามนั้นได้พยายามสร้างชาติด้วยการใช้ลัทธิชาตินิยมทางเศรษฐกิจและการรณรงค์เพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ จากนั้นก็นำประเทศเข้าสู่สงครามอินโดจีนในปี พ.ศ. 2483 เพื่อสร้างเกียรติภูมิให้แก่ประเทศ กระนั้นก็ตาม ภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ปะทุขึ้นตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 นั้น ได้บีบให้รัฐบาลไทยตัดสินใจเข้าร่วมสงครามในฐานะพันธมิตรของญี่ปุ่น ควบคู่กับการที่รัฐบาลพิบูลสงครามเป็นเผด็จการทางอำนาจมากขึ้น นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือนจึงได้

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 58.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, น. 61.

เป็นแกนกลางในการรวบรวมพลังต่างๆ ที่ต่อต้านรัฐบาล จนสามารถทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องพ้นจากตำแหน่งไปเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 การล้มลงของระบอบพิบูลสงครามเป็นผลให้ระบอบการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากเผด็จการมาสู่ประชาธิปไตยแบบพรรคการเมืองภายใต้การนำของคณะราษฎรสายพลเรือน ซึ่งปรากฏว่า คณะราษฎรฝ่ายนี้ที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ ก็ยังประสบความสำเร็จในการที่จะนำประเทศพ้นจากฐานะผู้แพ้สงครามในสงครามโลกครั้งที่สอง โดยสามารถที่จะรักษาเอกราชไว้ได้ต่อไป แต่กระนั้นก็มีปัจจัยห้าประการ ที่ฉีกรัฐบาลระบอบประชาธิปไตยฝ่ายพลเรือนไปสู่ความไม่มั่นคง นั่นคือ

ประการแรก การฟื้นตัวของฝ่ายนิยมเจ้าและขุนนางที่อาศัยการนำมาซึ่งประชาธิปไตยเป็นเงื่อนไขการฟื้นกำลัง

ประการที่สอง ความแตกแยกในหมู่คณะราษฎรสายพลเรือนระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์

ประการที่สาม วิกฤตเศรษฐกิจและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการและนักการเมือง

ประการที่สี่ เงื่อนไขกลับเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล⁸²

ประการที่ห้า การที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ต่างๆ อันเป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่สองได้ตามที่ประชาชนคาดหวัง

ประการที่หก อันเป็นประการสุดท้ายคือความตกต่ำและการถูกดูหมิ่นของกองทัพทำให้ทหารแสวงหาช่องทางเข้าสู่ระบบการเมือง เพื่อฟื้นฟูกองทัพจากความตกต่ำ

ขณะที่หัตถ์สนิยาชุตสามเกลอในยุคแรกมาสิ้นสุดลงในเดือนสิงหาคม 2483 ในตอนพ่อแสนงอน สถานการณ์ภายในประเทศมีความมั่นคงและกระแสชาตินิยมกำลังเฟื่องฟู รัฐบาลโดยเฉพาะตัวนายกรัฐมนตรีได้รับความนิยมนับจากสภาผู้แทนราษฎรและจากประชาชนประกาศรัฐนิยมทุกฉบับได้รับการสนับสนุน การเมืองไทยในขณะนั้นเริ่มเบี่ยงเบนจากหลักการประชาธิปไตยมาสู่การเป็นเผด็จการโดยผู้นำนายกรัฐมนตรีคือหลวงพิบูลสงครามได้ผูกขาดอำนาจในการบริหารประเทศหลายๆ ด้านและอำนาจในกองทัพไว้แต่เพียงผู้เดียว ประเทศไทยในขณะนั้นประเด็นเรื่องการเรียกร้องดินแดนคืนเป็นประเด็นที่ได้รับการ

สนับสนุนจากทุกฝ่าย หัตถ์สนิยาชุต พล นิกร กิมหงวนในยุคที่สองเริ่มต้นจากตอนล่ามังกอร์ ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกในเดือนกันยายน 2483 ได้แสดงให้เห็นถึงกระแสการเรียกร้องดินแดนคืนที่กำลังเร้าร้อนอยู่ในสังคมไทยเมื่อสงครามอินโดจีนได้ระเบิดขึ้น ป. อินทปาลิตก็นำคณะพรรคสี่สหายเข้าสู่สงครามด้วย ทั้งยังได้จินตนาการไปไกลกว่าที่กองทัพไทยได้ปฏิบัติภารกิจจริง เมื่อกรณีพิพาทอินโดจีนยุติลงพร้อมกับชัยชนะของประเทศไทย นายกรัฐมนตรีคือหลวงพิบูลสงครามได้กลายเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศ ทำให้อำนาจและ

⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 63-64.

บารมีของหลวงพิบูลสงครามทวีขึ้นสูงสุด พร้อมๆ กับการเมืองไทยได้เบี่ยงเบนสู่การเป็นเผด็จการโดยผู้นำอย่างชัดเจน สังคมไทยสงบสุขได้ไม่นานก็ต้องตกอยู่ในภาวะสงครามอีกครั้ง สงครามมหาเอเชียบูรพาทำให้ไทยได้รับความเสียหายอย่างใหญ่หลวงในทุกๆ ด้าน และมีผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หลังสงครามประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง การเมืองไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง หลวงพิบูลสงครามได้รวบอำนาจเบ็ดเสร็จกลายเป็นระบอบเผด็จการกึ่งเผด็จการ โดยผู้นำอย่างสมบูรณ์แบบ ช่วงปลายของสงคราม หลวงพิบูลสงครามต้องพ้นไปจากอำนาจ ฝ่ายเสรีนิยมได้มีโอกาสเข้าสู่อำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ประชาธิปไตยเริ่มเบ่งบาน แต่การเมืองกลับขาดเสถียรภาพและความมั่นคง รัฐบาลพลเรือนหลายๆ ชุดผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารแต่ละชุดมีอายุไม่ยืนยาว ประกอบกับความเสื่อมโทรมทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาต่างๆ อันเป็นผลมาจากสงครามที่รัฐบาลไม่อาจแก้ไขได้ทำให้ทหารใช้จุดอ่อนอันนี้เปิดทางเข้าสู่อำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ตลอดระยะเวลาแห่งสงครามและสันติภาพ เผด็จการและประชาธิปไตย ซึ่งกินระยะเวลาถึง 7 ปีนี้ ป. อินทรปาลิต ได้ประพันธ์หัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ได้ออกสู่สายตาผู้อ่านเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 200 ตอน โดยไม่มีผู้ใดทราบจำนวนที่แน่ชัด เนื่องจากผู้ประพันธ์ได้มอบลิขสิทธิ์การพิมพ์ในแต่ละช่วงให้แก่สำนักพิมพ์ต่างๆ หลายสำนักพิมพ์ และยังมี การประพันธ์เป็นตอนสั้นๆ ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน หรือรายสัปดาห์อีกเป็นจำนวนมาก รวมทั้งลักษณะของเรื่องที่ประพันธ์ออกมาในยุคนี้ เนื้อหาแต่ละตอนจะเป็นอิสระจบในตอนไม่ต่อเนื่องหรือเกี่ยวพันกับตอนที่ออกมาก่อนหน้าหรือตามหลัง ทำให้ยากต่อการตรวจสอบจำนวนตอนที่ประพันธ์ออกมาและยากต่อการเรียงลำดับเรื่องราวของบทประพันธ์ด้วย หัตถนิยายชุดสามเกลอในยุคนี้ อาจแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่หนึ่ง เป็นช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงในระยะแรกของสงครามโลกครั้งที่สอง ระยะนี้ ป. อินทรปาลิตได้ประพันธ์ พล นิกร กิมหงวน ออกมาอย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับลักษณะของบทประพันธ์ยังคงมีการต่อเนื่องเกี่ยวพันกัน ทำให้สะดวกในการตรวจสอบเนื้อหา จำนวนตอนที่ประพันธ์ และเรียงลำดับเรื่องราว แต่ก็ยังมีบางตอนที่สูญหายไปบ้าง โดยได้มีการประมาณการว่า ป. อินทรปาลิต ประพันธ์หัตถนิยายชุดสามเกลอออกมาในระยะนี้ประมาณ 55-60 ตอนซึ่งผู้เขียนสามารถแสวงหามาทำการศึกษาได้ทั้งสิ้น 53 ตอน

ช่วงที่สอง คือระยะตั้งแต่กลางปี 2485 ซึ่งสงครามโลกครั้งที่สองได้มีความรุนแรงขึ้น คำว่าสูญอุปกรณในการพิมพ์โดยเฉพาะกระดาษจึงหายากและมีราคาแพงมาก ทำให้โรงพิมพ์จำนวนมากต้องเลิกการดำเนินการประกอบกับการปรับปรุงการใช้ภาษาไทยในยุคสร้างชาติ ทำให้ ป. อินทรปาลิตงดการประพันธ์ พล นิกร กิมหงวน ในช่วงนี้ ป. อินทรปาลิตต้องหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวด้วยการออกพากษ์หนังตามต่างจังหวัด สามเกลอในระยะนี้จึงมีจำนวนน้อยตอน และตีพิมพ์เป็นจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับการใช้กระดาษชั้นเลวคุณภาพต่ำ และภาวะสงครามทำให้สามเกลอในระยะนี้ขาดสูญหายหาอ่านได้ยากยิ่ง ชมรม

นักอ่านสามเกลอได้แสวงหาและรวบรวมไว้ได้ 3 ตอน คือ พ่อแสนกล วันคาสีโน และหัสदनตรีสามเกลอ (สามเกลอชาโดว์)

ช่วงที่สาม คือช่วงหลังสงคราม คือระยะตั้งแต่ปี 2489-2490 คุณ ป. อินทรปาลิตได้เริ่มประพันธ์สามเกลอออกมาอย่างสม่ำเสมออีกครั้ง ในระยะนี้ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าคุณ ป. อินทรปาลิตได้ประพันธ์สามเกลอออกมาเป็นจำนวนเท่าใด แต่เท่าที่ผู้เขียนสามารถรวบรวมทำการศึกษาได้นั้นมีทั้งสิ้น 45 ตอน แต่ไม่สามารถทำการเรียงลำดับก่อนหลังของเนื้อหาอย่างแน่นอนได้ นอกจากคาดคะเนจากเนื้อหาของบทประพันธ์เท่านั้นว่าสามเกลอตอนดังกล่าวควรจะอยู่ในช่วงเวลาใด

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้พยายามรวบรวมสามเกลอในยุคที่สองนี้ได้ถึง 101 ตอน ซึ่งผู้เขียนจะเริ่มศึกษาทัศนียาชุดสามเกลอในยุคที่สองนี้โดยเริ่มจากช่วงที่หนึ่งตอนล่ามังกร ดังต่อไปนี้

1. ล่ามังกร หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าเรือรบของราชนาวีไทยได้พบกับมังกรในอ่าวไทย บังเอิญว่าผู้บังคับการเรือรบเป็นเพื่อนกับ พลและนิกร สามเกลอจึงพากันไปพบกับผู้บังคับการเรือ เพื่อขอทราบรายละเอียดและเกิดสนใจกับมังกรถึงกับชวนกันออกเรือค้นหาและชวนเจ้าคุณปัจจนึกฯ ไปด้วย

2. สามเกลอจนมุม (ดาบปราบสลัด) สามเกลอได้พบมังกรในอ่าวไทยและได้พยายามติดตามล่ามังกรแต่ระหว่างที่พยายามล่ามังกรอยู่นั้นได้พบกับโจรสลัด และถูกโจรสลัดจับตัวไว้เรียกค่าไถ่ หัวหน้าโจรสลัดคนนี้เป็นผู้หญิงและหลงรูปพล พลจึงสร้างทำเป็นหลงรักหล่อนเพื่อเอาตัวรอด สมุนโจรต่างไม่พอใจและวางแผนที่จะยึดเรือแต่ไม่สำเร็จ

3. ไล่เล็บเหล็ก (ทะเลบ้า) คณะโจรสลัดได้กลับใจจะเป็นพลเมืองดีแต่ได้ปะทะกับโจรสลัดอีกคณะหนึ่งจนเรืออัปปางลงทั้งสองฝ่าย แต่สามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ รอดมาได้ และยังโชคดีได้พบกับเรือของคณะพรรคที่ออกติดตามค้นหาคนทั้ง 4 นับตั้งแต่ได้ข่าวว่าถูกโจรสลัดจับไป

4. แม่นกขมิ้น (เที่ยวเพชรบุรี) สามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ เดินทางไปเที่ยวเพชรบุรีด้วยกันและถูกหญิงสาวสองคนล้วงกระเป๋าและหลบหนีไป ทั้งหมดจึงออกติดตามและได้กระเป๋าคืนมาในที่สุด

5. ล่องหน กิมหงวนได้ไปดูภาพยนตร์เรื่องมนุษย์ล่องหนและมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะเป็นมนุษย์ล่องหนบ้าง จึงออกทุนให้ดิเรกคิดค้นยาจิตขานานหนึ่งได้สำเร็จ คนหรือสัตว์เมื่อจิตยาของเขาแล้วจะกลายเป็นมนุษย์ล่องหน ดิเรกได้ทำการทดลองโดยจิตยาให้กับเพื่อเกลอของเขาและเจ้าคุณปัจจนึกฯ ทั้งหมดจึงกลายเป็นคณะล่องหนและไปก่อความวุ่นวายที่บ้านพัชรภรณ์

6. ไปรบเวียงจันทร์ (ไปเวียงจันทร์) เจ้าคุณปัจจนึกฯ ได้รับจดหมายขอความช่วยเหลือจากนายอืด ศิริสวัสดิ์ น้องชายของท่านซึ่งเป็นพ่อค้าอยู่ที่หนองคาย ซึ่งมีข้อความว่าเขาไปบูรณะที่เวียงจันทร์และไม่สามารถข้ามกลับมาฝั่งไทยได้ เนื่องจากสถานการณ์ชายแดนระหว่างสองฝ่ายกำลังคับขัน เจ้าคุณปัจจนึกฯ จึงชวนสามเกลอข้ามไปฝั่งลาวเพื่อช่วยเหลือน้องชายของท่าน พร้อมทั้งถือโอกาสทำการจารกรรมและสืบความลับทางทหารของฝรั่งเศส เพื่อช่วยเหลือราชการทหารของไทยด้วย

7. บุ๊กฝั่งโขง สามเกลอและเจ้าคุณปัจฉินภา ได้พบกับน้องชายของท่านเจ้าคุณแล้ว ทั้ง 5 คน ตกลงใจที่จะร่วมมือกันทำการจารกรรมลับความลับทางทหารของฝรั่งเศสในอินโดจีน

8. สงครามชิงดินแดน กิมหงวนและท่านเจ้าคุณปัจฉินภา ทำการจารกรรมอย่างอุกอาจเกินไป จึงถูกทหารฝรั่งเศสจับตัวได้ พล นิกร และน้องชายเจ้าคุณปัจฉินภา หาทางช่วยให้ทั้งสองหนีออกจากที่คุมขังได้ จากนั้นทั้งหมดก็พากันเล็ดรอดกลับฝั่งไทย เจ้าคุณปัจฉินภา ได้รายงานตัวขอกลับเข้ารับราชการทันที และสามเกลอต่างสมัครเข้าเป็นพลทหารร่วมรบแนวหน้า

9. ถิ่นไทยแดนไทย (ทหารสามเกลอ) เจ้าคุณปัจฉินภา ได้เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ในแนวหน้าบุกอินโดจีน สามเกลอเป็นพลทหารใต้บังคับบัญชาของท่าน ทหารสามเกลอปฏิบัติหน้าที่อย่างกล้าหาญ จนกระทั่งได้รับบาดเจ็บและบังเอิญได้พบกับเจ้าแห้วซึ่งสมัครเข้ามาเป็นทหารออกรบแนวหน้าด้วย เ ช ่ น กั น ดิเรกก็สมัครเข้ามาเป็นนายทหารและได้เป็นแพทย์ประจำกองทัพ ส่วนสามนางได้สมัครเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือทหารที่ได้รับบาดเจ็บ

10. สามทหารเสือ (ฝ่าแนวกระสุน) สามเกลอได้เลื่อนยศเป็นนายสิบจากการบาดเจ็บในสงคราม เมื่อหายดีแล้วทั้งสามก็กลับมาร่วมรบต่อไป กองพันของสามเกลอโชคดีจับนายทหารฝรั่งเศสระดับนายพลได้คนหนึ่งด้วยฝีมือของสามเกลอ แต่ต้องประสพเคราะห์ร้ายถูกปิดล้อมอยู่ในที่มั่น สามเกลอได้อาสาเล็ดรอดออกจากที่ล้อมไปแจ้งข่าวแก่กองบัญชาการเพื่อให้ทางกองบัญชาการส่งกำลังมาช่วยเหลือ และสามเกลอทำได้สำเร็จ

11. เทียววันรัฐธรรมนูญ 2483 (เลือดทหารไทย) สามเกลอได้รับการเลื่อนยศอีกครึ่งหนึ่ง จากความดีความชอบที่ได้กระทำ และได้ลาพักราชการเพื่อมาเที่ยวงานฉลองรัฐธรรมนูญที่กรุงเทพฯ และเยี่ยมเยียนญาติสนิทมิตรสหาย ที่งานรัฐธรรมนูญสามเกลอดื่มเหล้าเมามาและสนุกสนานอย่างเต็มที่อันเป็นการผิดวินัยทหารจนถูกสารวัตรทหารจับกุม แต่สามเกลอหลบหนีมาได้ สามนางได้อาสาสมัครขายจุบการกุศลในงานฉลองรัฐธรรมนูญเพื่อหาเงินบำรุงกองทัพอีกด้วย

12. กองพันพลร่ม (ทหารราบอากาศ) กองพันของสามเกลอได้รับการคัดเลือกให้เป็นกองพันทหารราบอากาศหรือพลร่ม หลังผ่านการฝึกเรียบร้อยก็ถูกส่งออกไปปฏิบัติภารกิจ สามเกลอได้แสดงความสามารถทำลายเครื่องบินข้าศึกลงได้ระหว่างเดินทางโดยเครื่องบินไปยังพื้นที่ปฏิบัติการ

13. อัศวินราบอากาศ สามเกลอได้ออกรบในฐานะพลร่ม แต่เมื่อเดินทางกลับฐานทัพทางกองบัญชาการที่กรุงเทพฯ ก็มีคำสั่งให้ซึ่งทหารสามเกลอในฐานะที่เมาสุราอาละวาดในนางรัฐธรรมนูญ และขัดคำสั่งสารวัตรทหาร พอพันโทสามเกลอได้ย้ายไปอยู่กองทัพอากาศในตำแหน่งพลปืนหลัง เพราะผู้บังคับบัญชาพอใจในฝีมือยิงปืนอันแม่นยำของสามเกลอ

14. นักบินจำเป็น สามเกลอได้เป็นพลปืนหลังและออกรบอย่างกล้าหาญ แต่กิมหงวนโชคร้าย นักบินประจำเครื่องที่กิมหงวนเป็นพลปืนหลังถูกกระสุน ปตอ. ของข้าศึกเสียชีวิตขณะปฏิบัติหน้าที่อยู่กลาง

อากาศ กิมหงวนพยายามบังคับเครื่องบินอย่างเดาสุ่ม จนพอบังคับได้และนำเครื่องบินกลับฐานทัพอย่างปลอดภัยในที่สุด

15. บินประจัญบาน (ฟ้าถล่ม) สามเกลอแสดงความสามารถเป็นที่พึงพอใจของผู้บังคับบัญชา จึงได้ฝึกหัดการบินและได้รับการประดับปีกเป็นนักบินมีโอกาสแสดงความกล้าหาญอีกหลายครั้ง ต่างปฏิบัติหน้าที่จนได้รับบาดเจ็บและได้เลื่อนยศโดยเฉพาะกิมหงวนได้เลื่อนยศเป็นนายทหารสัญญาบัตร

16. จอมเวหา เมื่อสามเกลอหายจากการบาดเจ็บก็ได้ทราบว่าผู้บังคับฝูงของเขาถูกเสืออากาศฝรั่งเศสยิงตาย และกิมหงวนทำผิดวินัยการบินนำเครื่องบินขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตเพื่อไปอาละวาดแก้แค้นให้ผู้บังคับฝูงของเขา กิมหงวนจึงถูกลงโทษ ต่อมา สามเกลอได้ออกปฏิบัติภารกิจอย่างกล้าหาญอีกครั้ง พลและนิกรได้เลื่อนยศเป็นนายทหาร แต่กิมหงวนยังมีความผิดติดตัวในเรื่องวินัยการบินจึงไม่ได้รับการเลื่อนยศ ทั้งสามได้รับอนุญาตให้ติดสายยางยศแสดงถึงความกล้าหาญของสามเกลอ

17. ปีกนารี ด้วยความสามารถและความกล้าหาญทำให้สามเกลอได้ย้ายไปอยู่ฝูงบินนารีร่วมกับกองทัพเรือ และได้มีโอกาสร่วมรบในยุทธนาวีที่เกาะช้าง

18. พักรบ ไทยกับฝรั่งเศสพักรบกันเป็นเวลาหนึ่งเดือน เมื่อญี่ปุ่นเสนอตัวเข้ามาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทอินโดจีน สามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ ลาพักเป็นเวลา 7 วัน เพื่อกลับบ้านพบปะญาติพี่น้อง

19. ผีหลอก ระหว่างลาพักสามเกลอได้ไปหาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านไสยศาสตร์เพื่อขอเครื่องรางของขลังไปคุ้มครองตัวในการออกรบ และได้ติดตามอาจารย์ไปดูผี และทำน้ำมันพราย

20. นักกีฬาเอก เมื่อครบกำหนดวันลาสามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ ได้กลับเข้าประจำการ สามเกลอได้รับคัดเลือกเข้าร่วมทีมฟุตบอลทหารอากาศลงแข่งขันกับทหารปตอ. ซึ่งถ้ายู้งบังคับบัญชา
ก ร ท ห ร
ทั่วไป โดยมีเจ้าคุณปัจจนึกฯ เป็นกรรมการผู้ตัดสิน การพักรบขยายเวลาออกไปอีก

21. เลือกลงป่า ผลการเจรจาไทยกับฝรั่งเศสตกลงกันได้ สามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ ลาออกจากราชการเพื่อกลับมาประกอบอาชีพการงานของตนเองต่อไป ก่อนพ้นหน้าที่สามเกลอได้มีโอกาสขึ้นบินอีกครั้งหนึ่งเป็นการปะทะกับเครื่องบินไม่ปรากฏสัญชาติที่รูก้านฟ้าไทย

หัตถ์นิยายชุดสามเกลอทั้งหมด 20 ตอน ที่เขียนมาข้างต้น เป็นช่วงที่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทอินโดจีน ภาพสะท้อนการเมืองที่ปรากฏอยู่ในช่วงนี้ คือ กระแสชาตินิยมอย่างเข้มข้น เนื่องจากได้รับการกระตุ้นโดยกรณีพิพาทอินโดจีน กองทัพได้รับความนิยมและทวีความสำคัญเป็นอย่างมาก กระแสทหารนิยมและกองทัพนิยมได้เริ่มขึ้นในสังคมไทย ประชาชนต่างให้การสนับสนุนกองทัพ มีการรื้อฟื้นเอาเหตุการณ์เมื่อครั้ง ร.ศ. 112⁸³ มาพูดกันเป็นอย่างมาก ทำให้ความรักชาติและความเป็นชาตินิยมในหมู่ประชาชนได้รับการ

⁸³ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 อาจสรุปโดยสังเขป ได้ดังนี้ ในวันที่ 13 กรกฎาคม 2436 กรุงสยามกำลังเตรียมการรับเสด็จเจ้าชายมกุฎราชกุมารแห่งอาณาจักรออสเตรียซึ่งเสด็จมาเยือนสยามประเทศอย่างเป็นทางการ

กระตุ้นให้เราร้อนยิ่งขึ้น ประชาชนทั่วประเทศต่างให้การสนับสนุนรัฐบาลอย่างเต็มที่ในการทำสงครามเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส คนไทยในขณะนั้นกระแสชาตินิยมกำลังขึ้นสมอง การเรียกร้องดินแดนคืนเป็นประเด็นเดียวที่ประชาชนทั้งประเทศและทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันหมด โดยไม่มีกระแสความคิดแบบอื่นๆหรือการคัดค้านออกจากฝ่ายใดเลย ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขณะนั้น ฝรั่งเศสกลายเป็นชาติมหาศัตรูของไทย ประชาชนไทยซึ่งซึ้งรักฝรั่งเศสเป็นอย่างมากยิ่ง โดยเฉพาะผู้นำฝรั่งเศส คือ นายพล ชาร์ล เดอโกลด์ เยอรมนีกลายเป็นแบบอย่างที่น่าชื่นชมญี่ปุ่นกลายเป็นมหามิตรของไทย การเมืองไทยในขณะนั้นนอกจากความเป็นชาตินิยมที่เข้มข้นแล้ว กระแสผู้นำนิยมที่เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ก่อนสงครามอินโดจีนก็เริ่มขยายตัวในหมู่ประชาชนทั่วไป

เหตุการณ์ในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนมีนัยความหมายที่น่าสนใจหลายประการกล่าวคือ

ทางการ และคาดว่าจะเสด็จมาถึงปากน้ำเจ้าพระยาในวันนี้ กรุงเทพมหานครได้จัดเตรียมเรือมกุฎราชกุมารและเรือนฤเบนทร์บุตรีออกไปรับเสด็จที่นอกสันดอนเลยปากอ่าวออกไป แต่ภายหลังได้ทราบว่าเจ้าชายมกุฎราชกุมารยังเสด็จไม่ถึงจึงมีการเตรียมพร้อมรับเสด็จรอท่าอยู่ตลอดเวลา และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมิได้เสด็จกลับเข้าพระนครแต่ประทับอยู่ในเรือพระที่นั่ง ซึ่งจอดอยู่ในแนวป้องกันทางน้ำฝั่งตะวันตก ในตอนเย็นวันเดียวกันนี้ราชทูตฝรั่งเศสได้แจ้งว่าจะมีเรือรบฝรั่งเศส 3 ลำ เข้ามาในเขตปากน้ำ และได้ตกลงกับทางการสยามว่าจะจอดทอดสมออยู่ต่อนอกสันดอนก่อน แต่เพื่อความไม่ประมาท

พลเรือจัตวา พระยาชลยุทธโยธินทร ได้สั่งให้เรือรบเสด็จทั้ง 2 ลำกลับเข้ามาจอดในแนวป้องกันหน้าปากน้ำเรือที่ประทับไว้ ส่วนในแนวป้องกันฝั่งตะวันออกมีเรือมูรธาวิธสวัตต์และเรือหาญหักศัตรูจอดคุมเชิงอยู่ พร้อมทั้งมีการวางทุ่นระเบิดทางน้ำเสริมแนวป้องกันเพิ่มขึ้น เมื่อเรือรบฝรั่งเศสประกอบด้วยเรือแองคองสตังค์ เรือเซย์ และเรือโคแมตมาถึงปากน้ำ เรือนำร่องน้ำของไทยคือเรืออรรคราชวรเดชภายใต้การบังคับบัญชาของกัปตันวิลชาวยอร์มันซึ่งเป็นเจ้าท่าไทยขึ้นไปบนเรือแองคองสตังค์เพื่อแจ้งไม่ให้เรือรบฝรั่งเศสเดินทางเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และขอให้รอรับคำสั่งจากราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ก่อน แต่เรือรบฝรั่งเศสไม่ยินยอมและเดินเรือฝ่าแนวป้องกันเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา ปืนที่ป้อมพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ยิงกระสุนดินเปล่าเตือนขึ้น 2 นัด แต่การเตือนไม่บังเกิดผลเรือรบฝรั่งเศสกลับแล่นต่อไปและยิงตอบโต้ฝ่ายไทยอีกด้วย ปืนในเรือรบสยามที่จอดคุมเชิงอยู่และปืนบนป้อมพระจุลจอมเกล้าฯ จึงประสานกันยิงต่อต้านขัดขวางเรือรบฝรั่งเศส ผลการต่อสู้ทหารฝรั่งเศสเสียชีวิต 1 คน เรือเซย์ของฝรั่งเศสได้รับความเสียหายอย่างหนักและเกยสันดอนอยู่ ณ ฝั่งน้ำตรงกันข้ามป้อม

พระจุลจอมเกล้าฯ นั้นเอง ส่วนเรือแองคองสตังค์ถูกยิงจนเสาหัก แต่เรือแองคองสตังค์และเรือโคแมตก็ยังสามารถฝ่าเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ ฝรั่งเศสซึ่งพยายามจะยึดกรุงเทพฯ เป็นอาณานิคมของตนได้ใช้โอกาสนี้บีบบังคับเอาดินแดนของราชอาณาจักรสยามทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงไปเป็นของตน พร้อมทั้งเรียกร้องค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมหาศาล กรุงเทพฯไม่มีแสนยานุภาพพอที่จะต้านทานฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจได้จึงต้องยอมเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนมากไว้

นัยประการแรก การรื้อฟื้นและเผยแพร่ประวัติศาสตร์ตอนที่ไทยเสียดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสเป็นการนำประวัติศาสตร์มารับใช้การเมือง กล่าวคือ การพลิกฟื้นประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 ยังทำให้ประชาชนทั่วประเทศมีความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมดอย่างไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งปฏิกริยาเหล่านี้ของประชาชนมีนัยความหมายของทฤษฎีคู่ตรงข้ามกล่าวคือ เมื่อเกิดศัตรูภายนอกคือฝรั่งเศสทำให้คนไทยทั้งประเทศสามารถร่วมมือร่วมใจกันได้ เนื่องจากเกิดความรู้สึกถึงความจำเป็นเราขึ้นในหมู่คนไทย เพราะคนไทยทุกคนต่างก็มองฝรั่งเศสเป็นเขา เมื่อต่างมีฝรั่งเศสเป็นเขาร่วมกันคนไทยทั้งหมดจึงกลายเป็นเราด้วยกันไปได้

ประการที่สอง ให้การสนับสนุนให้รัฐบาลเรียก้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ตลอดจนการทำสงครามกับฝรั่งเศสเพื่อชิงดินแดนกลับคืนนั้น ประชาชนทุกคนไม่สนใจเลยว่าสงครามจะนำมาซึ่งความสูญเสียและความเสียหายอย่างไรบ้าง ประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 ทำให้ประชาชนเกิดความรักชาติอย่างแรงกล้า

ล ๕

อีกเทิมไม่กลัวสงคราม แม้แต่คนช้ำลาอย่างกิมหงวนและนิกรก็สมัครเป็นทหารแนวหน้ากล้าตาย และทำการรบอย่างห้าวหาญ เป็นสิ่งที่เป็ผลมาจากการเกิดความเป็นเราด้วยกันของคนไทย เนื่องจากความรู้สึกเป็นเราด้วยกันทำให้ทุกคนต่างแสวงหาลักษณะร่วมกันประการอื่นๆ มาสนับสนุนให้ความเป็นเราแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และทุกคนก็ได้พบว่าความเป็นคนไทยนั้นเองที่ทุกคนมีอยู่ร่วมกัน ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งแสดงถึงความเป็นไทยเพื่อสนับสนุนความเป็นเราให้แน่นแฟ้น อันเป็นผลให้กระแสชาตินิยมซึ่งถูกรณรงค์เผยแพร่โดยรัฐบาลได้รับการสนับสนุนโดยทางอ้อมจากความต้องการกระชับความเป็นเราของประชาชน กระแสชาตินิยมจึงยิ่งเร้าร้อนขึ้นในสังคมไทย

ประการที่สาม การเผยแพร่ประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 เป็นการกระตุ้นความรักชาติและกระแสชาตินิยมอย่างได้ผลที่สุด จนกระทั่งกระแสชาตินิยมขึ้นสมองประชาชน ทำให้หลวงพิบูลสงครามซึ่งเป็นผู้นำในเรื่องนโยบายชาตินิยมได้รับการนิยยกย่องจากประชาชนเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดกระแสผู้นำนิยมอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองของประเทศไทยสู่ระบอบเผด็จการโดยผู้น้อยอย่างละมุนละม่อม ในกรณีพิพาทอินโดจีนหลวงพิบูลสงครามได้เล็งเห็นว่าหากประเทศไทยทำสงครามกับฝรั่งเศสในขณะนั้น ไทยจะเป็นฝ่ายได้เปรียบอย่างมากและจะเป็นฝ่ายชนะ เพราะฝรั่งเศสกำลังบอบช้ำอย่างหนักจากสงครามในยุโรป จึงใช้โอกาสนี้ทำสงครามกับฝรั่งเศสเพื่อให้เกิดวีรบุรุษจากสงคราม ผลก็คือ หลังสงครามจบลงพร้อมกับชัยชนะของไทย หลวงพิบูลสงครามก็กลายเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศ อันเป็นผลให้อำนาจและบารมีของหลวงพิบูลสงครามยิ่งใหญ่ ความนิยมศรัทธาของประชาชนและสภาผู้แทนราษฎรที่มีต่อหลวงพิบูลสงครามทำให้ดำริทุกประการของหลวงพิบูลสงครามได้รับการยอมรับและยึดถือปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นประกาศิตของท่านผู้นำไปในที่สุด ประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 เป็นความเจ็บช้ำแค้นเคืองของคนไทยทั้งชาติ ผู้นำที่สามารถลบรอยแค้นให้กับคนทั้งชาติจึงได้รับการยกย่องเทิดทูนมีอำนาจบารมีอย่างใหญ่หลวง จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 ถูกพลิกฟื้นขึ้นมาเพื่อรับใช้การเมือง ให้นักการเมืองคนหนึ่งกลายเป็น

ผู้มาเป็นวีรบุรุษของชาติ จนสามารถเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองของประเทศจากประชาธิปไตยสู่เผด็จการได้อย่างละมุนละม่อม

นัยประการที่สี่ อยู่ที่นิทานที่เพื่อนของสามเกลอเล่าในตอนลำมั่งกรหน้า 48-49 ความว่า “เมื่อประมาณห้าสิบปีที่แล้วมานี้ มีเด็กชายอายุสิบสามขวบคนหนึ่ง **เป็นเด็กผอมโซน่าสงสาร เนื่องจากผู้ปกครองไม่เอาใจใส่ เด็กคนนี้ได้รับการศึกษาเพียงเล็กน้อย อยู่ข้างจะโง่เขลา** ช่วยผู้ปกครองทำไร่นานาน อยู่มาวันหนึ่ง **เด็กคนนั้นถูกชายหนุ่มข้างบ้านรังแกข่มเหง แลถืออำนาจเป็นธรรมเนียมของอันมีค่าไปหลายอย่าง** เด็กคนนั้นไม่สามารถสู้รบตบมือกับเขา เลยต้องจำยอม **ครั้นต่อมาเด็กคนนั้นเปลี่ยนผู้ปกครองใหม่ เด็บโตเจริญวัยขึ้นมาก ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีก มีความรู้พอตัว** ส่วนเจ้าหนุ่มที่รังแกเด็กคนนั้นนั้น บัดนี้ได้แก่ชราหมดเรี่ยวแรงแล้ว” พุดจบพจนาก็หัวเราะ “คุณหงวน ถ้าคุณเป็นเด็กคนนั้น คุณจะทำ อย่างไรกับอิตาแก่คนนั้นหรือไม่”

กิมหงวนซ่อนยิ้มไว้ในหน้า

“ผมก็ตามไปกระที่บ้ายแก่คนนั้นเสียเท่านั้นแหละครับ เพื่อเอาของของผมหาคืนมา”

“ถูก-ถูกทีเดียวคุณ ของของเราโดยชอบธรรม เราก็ต้องเอาของเราคืนมา”

จากข้อความที่เน้นมีนัยความหมายเปรียบเทียบว่าการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น ไม่มีประสิทธิภาพเพราะพระมหากษัตริย์ไม่เอาใจใส่ดูแลประชาชน และรัฐบาลในระบบใหม่สามารถปกครองได้ดีกว่า โดยประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีการศึกษา เป็นการโจมตีระบอบเก่าและสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนข้อความที่สองนั้นสะท้อนนัยความหมายว่าดินแดนไทยเป็นของประชาชน เด็กคนนั้นคือประชาชนของอันมีค่าก็คือดินแดนไทย นัยอีกประการหนึ่งของนิทานเรื่องนี้ก็คือการนำเอาประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112 มาปรับใช้การเมืองในอีกแนวทางหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการนำ ร.ศ. 112 มาโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์ และการเมืองระบอบเก่าว่าไม่มีประสิทธิภาพ ผู้ปกครองไม่เอาใจใส่ประชาชนอ่อนแอไม่อาจต่อสู้กับฝรั่งเศสได้ และต้องเสียของมีค่าก็คือดินแดนแก่ฝรั่งเศสในที่สุด

นัยประการที่ห้า การที่คนไทยยกย่องเยอรมนี ใหม่ๆ ที่ไม่ได้เข้ามาช่วยเรารบ หรือเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องประการใดกับเรามันสะท้อนนัยของการเกิดความเป็นเขาและเราตามทฤษฎีคู่ตรงข้าม กล่าวคือเมื่อประชาชนทั่วประเทศเกิดความเขินเราขึ้นมา และฝรั่งเศสกลายเป็นเขานั้น เยอรมนีก็เกิดความเขินเราขึ้นมาในเยอรมนี และมองฝรั่งเศสเป็นเขาเช่นกัน ดังนั้น ไทยจึงมองเยอรมนีเป็นเราด้วยกัน เพราะต่างก็มีฝรั่งเศสเป็นเขาร่วมกันนั่นเอง

นัยประการที่หก ก็คือการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองโดยการ **entertain** เพื่อครอบงำทางความคิดของประชาชน กล่าวคือเพลงปลุกใจต่างๆ ที่แต่งขึ้นมาในขณะนั้นเป็นการใช้บทเพลงต่างๆ เผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม และเรียกร้องให้ประชาชนให้การสนับสนุนการเรียกร้องดินแดนคืน เป็นการแอบแฝงเผยแพร่อุดมการณ์ไปในทางบันเทิงอีกวิธีหนึ่ง

นัยประการที่เจ็ด ในปี 2483 ซึ่งประเทศตกอยู่ในภาวะกึ่งสงคราม รัฐบาลก็ยังให้มีการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญอย่างยิ่งใหญ่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบอบใหม่เป็นอย่างดี

นัยประการที่แปด การประชดประชันและการล้อเลียนการเมือง เป็นการประชดและล้อเลียนนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล เข้าใจว่าในช่วงนี้รัฐบาลคงเร่งปลูกเร้ากระแสชาตินิยมและความรักชาติอย่างหนัก ทั้งๆ ที่ประชาชนส่วนใหญ่ก็เร้าร้อนไปด้วยความเป็นชาตินิยมและรักชาติอยู่แล้ว ตัวอย่างการประชดประชันเช่นในตอนปีกนาวิหน้า 43 ความว่า “ฝูงผึ้งนับจำนวนพัน ซึ่งถูกขังอยู่ในหม้อตั้งครึ่งค่อนคืน ได้ประชุมลงมติกันแล้วว่า ถ้ามีอิสรภาพเมื่อใดจะต้องช่วยกันโจมตีผู้ถูกขังหม้อเหมงมันให้สมัครตั้งนั้นพอม้อแตกกองพลผึ้งก็บินหนีออกจากรังทันที

พวกผึ้งโกรธจนตัวลั่น ต่างเข้าใจว่าพวกทหารเรือฝรั่งเศษเหล่านี้แหละจับมันใส่หม้อ ฉะนั้นการโจมตีของฝูงผึ้งก็เริ่มต้น ทหารเรือตาน้ำข้าวร้องอะอะเอ็ดตะโร กระโดดโลดเต้นยกมือปิดป้องวิ่งวุ่นไปหมดทั้งลำ บางคนต้องกระโจนลงน้ำ บางคนหกคะเมนตีลังกา บ้างก็นั่งถัดไปกับพื้น ดูเป็นที่น่าสังเวชใจยิ่งนัก

.....

พวกผึ้งรังนี้ปกติเป็นผึ้งที่เกกมะเหรกอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงเต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาท และยิ่งรู้ว่าผู้ขังเหมงมันเป็นฝรั่งเศษก็ช่วยกันโจมตี ปล่อยเหล็กในอันปวดร้าวแจกจ่ายทหารเรือลามีอหิเกต์

บรรดานายทหารเรือ 2-3 คน กำลังหันปากกระบอกปืนกลเพื่อจะยิงเครื่องบินทั้งสาม แต่ยังไม่ทันยิงก็ปล่อยปืนร้องอึก ผึ้งไทยต่ออย่างไม่ยับยั้ง หน้าตาเนื้อตัววมไปตามกัน ความโกลาหลอลหม่านบังเกิดขึ้นทั่วลำเรือลามีอหิเกต์

ข้อความที่เน้นเป็นการประชดประชันว่ารัฐบาลปลูกเร้าความรักชาติและความเป็นชาตินิยมจนถึงขนาดที่ว่าผึ้งที่เป็นแมลงยังมีความรักชาติและชาตินิยม ส่วนการล้อเลียนนั้นปรากฏอยู่ในหลายๆ ตอน เช่น การที่สามเกลอร้องเพลงปลุกใจในโอกาสต่างๆ กัน มักจะใส่จังหวะกระทุ้งแบบการละเล่นของไทย เช่น ลำตัด เพลงฉ่อยเข้าไปด้วย เช่น เป๊กฟอ เข็บบๆ ซึ่งจังหวะกระทุ้งเหล่านี้ไม่ปรากฏอยู่ในคำร้องและทำนองเพลงที่รัฐบาลเผยแพร่ หรือการล้อเลียนเรื่องการใช้ภาษาดอกไม้ ป. อินทรปาลิตก็ได้สร้างศัพท์ใหม่ที่เลิศหรูออกมา เช่น นาวิกานุกภาพ ทั้งหมดข้างต้นคือภาพสะท้อนและนัยทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในหัตถนิยายชุดพล นิกร กิมหงวนในช่วงสงครามอินโดจีน

22. หมัดเด็ด (หมัดเสืออากาศ) เมื่อสามเกลอได้ลาออกจากราชการแล้วก็ได้แวะเที่ยวควรีราชาเพื่อชมงานฉลองเครื่องบินทะเลซึ่งประชาชนชาวจังหวัดชลบุรีได้ร่วมกันบริจาคเงินซื้อให้กองทัพเรือ ในงานนี้มีการแข่งขันชกมวย และสามเกลอก็สมัครเข้าทำการแข่งขันด้วย เพื่อช่วยเหลือในการหารายได้บำรุงกองทัพไทย ภาพการเมืองที่ปรากฏอยู่ในสามเกลอตอนนี้ก็คือกระแสชาตินิยมและความนิยมยกย่องของประชาชนที่มีต่อทหารและกองทัพ

23. บ้านใหม่ ระหว่างที่สี่สหายและเจ้าคุณปัจจนึกฯ ไปรับใช้ชาติ คณะพรรคสี่สหายที่กรุงเทพฯ ได้เห็นพ้องต้องกันว่าคณะพรรคทั้งหมดควรมายู่ร่วมกัน เพราะต่างก็รักใคร่สนิทสนมกันเหมือนญาติสนิท และสี่นางจะได้ร่วมมือกันควบคุมความประพฤติของสี่สหายได้เต็มที่ จึงได้สร้างตึกสี่สหายขึ้นมาอีกหลังหนึ่งในบริเวณบ้านพัชราภรณ์ นับจากนี้ไปสี่สหายได้มาอยู่ร่วมกันแล้ว และได้เชิญเจ้าคุณปัจจนึกฯ มาอยู่ร่วมกันด้วย ภาพสะท้อนการเมืองของตอนนั้นก็คือการที่ตึกสี่สหายประดับรูปท่านผู้นำไว้ที่ผนังตึกตามที่ท่านำมาตั้งชื่อกันไว้ตั้งแต่ชักชวนให้ประชาชนร่วมกันประดับประดารูปของท่านผู้นำไว้ในอาคารบ้านเรือนและที่ทำการห้างร้านต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจบารมีอันยิ่งใหญ่ของท่านผู้นำ ซึ่งกระแสผู้นำกำลังเฟื่องฟูอันเป็นการให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าระบบ อันเป็นการแสดงถึงการเบี่ยงเบนจากหลักการประชาธิปไตยสู่การเป็นเผด็จการโดยผู้นำของการเมืองไทย นอกจากนี้ความคิดในเรื่องชาตินิยมก็ยิ่งขึ้นสมองคนไทยมากขึ้น

24. ล่องหนผู้หญิง สี่นางได้ซื้อรองเท้าบั้งคับให้ติดเรกทำให้พวกตนเป็นล่องหนเพื่อความสะดวกในการแอบติดตามเจ้าคุณปัจจนึกฯ และสามสหายที่ออกไปเที่ยวล่ามะเลเหมาทุกคืน ภาพสะท้อนทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในตอนนี้เป็นคือ ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการสร้างชาติของท่านผู้นำแล้ว กระแสผู้นำนิยมกำลังเฟื่องฟูขนาดหนักทุกอย่างที่เป็นดำริของท่านผู้นำล้วนแต่ดีทั้งนั้น ทุกคนต้องเห็นแก่ผู้นำและทำตามท่านผู้นำโดยเห็นได้จากคำพูดของเจ้าคุณประสิทธิ์และคุณหญิงประสิทธิ์ในหน้า 4-5 ดังนี้

“บังตาประตูห้องสมุดถูกผล็อกออกเต็มแรง คุณหญิงประสิทธิ์ฯ เดินหน้าตื่นเข้ามาในห้อง ท่านผู้หญิงยกคำพูดสี่เขี้ยวสวมเสื้อปานขาวดอกดำ แขนยาวเลยศอก ตัวยาวแค่ตะโพกและรัดเอวดูกระชุ่มกระชวยขึ้นอีก แลเห็นคุณหญิงของท่านถอดเงาะ โทสะของเจ้าคุณก็หายไปทันที

“ฮัลโหล มายดาสิง”

“เยสส์” คุณหญิงพูดยิ้มๆ “ไอแอมแฮมมกะบี” แล้วท่านก็หัวเราะลั่น “ดิฉันแต่งตัวยังไงเข้าที่ไหมคะ”

เจ้าคุณยิ้มแป้น

“ดีมาก คุณหญิง ดูเธอสาวขึ้นอีกเป็นกอง จันดีใจเหลือเกิน ที่เมื่อก่อนมีส่วนสร้างวัฒนธรรมให้กับประเทศไทย”

คุณหญิงหัวเราะเบาๆ

“ดิฉันเคารพต่อคำขอร้องของท่านนายกคะ เลิกนุ่งผ้าจุงกระเบนกันที”

“ถูก-สมควรอย่างยิ่งทีเดียว ประเทศไทยเป็นอารยชนแล้วเราจะต้องแสดงตัวแตกต่างตัวให้สมกับเป็นชาติที่ศิวิลซ์จริงๆ จันได้ยินวิญญูเมื่อตอนหัวค่ำประกาศคำวิงวอนของท่านนายกขอให้สตรีไทยเลิกนุ่งผ้าจุงกระเบน และปล่อยท่อนบนเปลือยเปล่า ตั้งใจว่าพรุ่งนี้จะพูดกับคุณหญิงให้ปฏิบัติตามคำของของท่านพอดี คุณหญิงแต่งเสื้อก่อน”

“ดิฉันก็ฟังวิทยุเหมือนกันค่ะ พอเขาอ่านคำขอร้องของท่านจบ ดิฉันก็เปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายใหม่ทันที อ้า-ซึ้งยกนี้ขอยืมแม่ฉันค่ะ ฟรุ้งนี้ก็จะซื้อสักสองสามโหล ดิฉันเองอยากจะทำลูกทุ่งจุงกระเบนมานานแล้ว แต่เกรงชาวบ้านจะค่อนข้างดุนินทา ว่าแก่แล้วยังอยากเป็นสาว ที่นี้ไม่กลัวใครนินทาละค่ะ การที่เราปฏิบัติตามคำขอร้องของท่านผู้นำประเทศ สุภาพสตรีไทยที่เห็นแก่วัฒนธรรมของชาติ คงยินดีปฏิบัติตามเป็นแน่”

นอกจากนี้ยังมีนัยของการล้อเลียนการสร้างชาติในเรื่องการใช้ภาษาและคำพูดสุภาพไพเราะในหน้า 35 คือ คำบรรยายความที่ว่า “ดีอกเตอร์พยักหน้าหงิกๆ ลูกขึ้นเดินไปหิ้วกรงนกเข้ามาวางกลางห้อง ภายในกรงมี**บุตรสุนัข**ตัวหนึ่ง นอนร้องอืดๆ กระดิกหางไปมา”

25. ล่องป่า หน้าร้อนในกรุงเทพมหานครอากาศร้อนจัด สามเกลอ เจ้าแก้ว และเจ้าคุณปัจจนึกฯ จึงออกไปเที่ยวป่าล่าสัตว์ที่จังหวัดกาญจนบุรี และได้ทราบเรื่องชุมทองในป่าจึงออกเดินทางโดยตั้งเป้าหมายที่ชุมทอง ขณะเดินป่าได้หยุดพักที่ริมลำธารแห่งหนึ่งและพบว่าก้อนหินในลำธารล้วนแต่เป็นทองคำ ในขณะที่ทุกคนกำลังเก็บทองอยู่นั้นเอง ก็ถูกคนป่าเข้าโจมตี

26. เจ้าแม่ตะนาวศรี เจ้าคุณปัจจนึกฯ สามเกลอ และเจ้าแก้ว ถูกคนป่าจับเป็นเชลยเพื่อนำไปบูชาญวน พวกคนป่านั้นจริงๆ แล้วก็คือทหารของนครลี้ลับแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในเทือกเขาตะนาวศรีมีผู้ครองนครเป็นหญิง ซึ่งเมื่อเธอได้พบกับพลก่เกิดหลงเสน่ห์ของพลจึงไม่บูชาญวนคนทั้งห้า ทำให้เหล่าทหารไม่พอใจและคบคิดกันเป็นกบฏ สามเกลอและเจ้าคุณปัจจนึกฯ จึงช่วยเธอปราบกบฏจนสำเร็จ พลได้สารภาพกับเจ้าแม่ตะนาวศรีว่าเขามีภรรยาแล้วและขอลากลับกรุงเทพมหานคร

27. มรณนคร ทางกรุงเทพฯ สามนางและท่านผู้ใหญ่รอการกลับของคณะเที่ยวป่าเห็นผิดเวลาไปมากจึงตัดสินใจออกตามโดยให้ดิเรกนำสามนางออกป่า คณะสามเกลอกับคณะผู้ติดตามมาพบกันในป่าและเดินทางกลับพร้อมกัน

28. ทาร์ซานหนีนางในใจ กรุงเทพฯ อากาศร้อนจัด กิมหงวนจึงเกิดเป็นโรคเส้นประสาทและหลบหนีออกจากบ้านไปเป็นทาร์ซานอยู่ในป่า พล นิกร ดิเรก เจ้าคุณปัจจนึกฯ และนวลละออจึงออกติดตามหาเพื่อนำตัวกลับมารักษา ภาพการเมืองที่ปรากฏอยู่ในตอนนั้นคือ ยุคสร้างชาติโดยการปฏิวัติวัฒนธรรมของท่านผู้นำ และมีการจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นแล้ว โดยเนื้อความในหน้า 35 มีข้อความว่า “เจ้าคุณปัจจนึกฯ นำเงินบริจาคนำไปมอบให้สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงเพื่อใช้จัดซื้อยาให้ทหาร” ภาพการเมืองอีกประการหนึ่งก็คือความเป็นชาตินิยมขึ้นสมองของประชาชน โดยเห็นได้จากการที่ทุกคนหยุดยื่นตรงเคารพธงชาติอย่างตั้งอกตั้งใจ เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติดังขึ้น แม้กระทั่งในขณะที่กำลังนั่งพักผ่อนอยู่ในบ้าน และคณะพรรคสี่สหายซึ่งกำลังประชุมกันด้วยวิตกกังวลในการหายตัวของกิมหงวนก็หยุดยื่นตรงเคารพธงชาติ

29. ทาร์ซานอาสาวด คณะติดตามกิมหงวนได้พบกับกิมหงวนในป่าสูง และนำตัวทาร์ซานมารักษาจนหาย คณะพรรคได้ร่วมกันพัฒนาชาวป่าเผ่าหนึ่งให้มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นัยความหมายของตอนนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการประชดประชันนโยบายสร้างวัฒนธรรมอันดีของรัฐบาล ซึ่งความจริง

ประเทศไทยก็มีวัฒนธรรมอยู่แล้ว แต่รัฐบาลกลับพยายามจะสร้างวัฒนธรรมใหม่แบบที่รัฐบาลต้องการให้อีกสามเกลอในตอนนี่จึงประชดรัฐบาลว่ามองเห็นประชาชนเป็นคนป่าผีต้องเหลือง